

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΟΥ ΕΙΚΟΣΙΕΝΑ

(ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ ΑΥΤΟΠΤΟΥ)

ιαρκούσης τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως πολλοὶ ἦσαν οἱ Εὐρωπαῖοι, οἱ ὁποῖοι ἐπεσκέφθησαν τὴν Ἑλλάδα καὶ συνέγραψαν ἱστορικὰς ἀναμνήσεις καὶ ἐντυπώσεις. Ἄλλ' ὀλίγοι εἶνε ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι κατώρθωσαν νὰ δώσουν ἀμερόληπτον εἰκόνα, ὅχι ἀπὸ ἰδιοτελεῖς σκοπούς, ἀλλὰ κυρίως διότι δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ψυχολογήσουν καλὰ τὸν ἑλληνικὸν λαὸν καὶ ἐπομένως νὰ τὸν κρίνουν μὲ δικαιοσύνην. Ὀλίγοι, Ἄγγλοι οἱ περισσότεροι, κατώρθωσαν νὰ δώσουν ἀκριβεῖς περιγραφάς. Μεταξὺ αὐτῶν πρωτεύουσαν θέσιν κατέχει ὁ Ἰταλὸς εὐπατρίδης Ἰωσήφ Πέκκιο. Ἐνθουσιώδης πατριώτης, συνωμοτήσας κατὰ τῶν Αὐστριακῶν, οἱ ὁποῖοι κατεῖχον ὑπὸ ζυγὸν τὴν Ἰταλίαν, ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ καταφύγιον εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ὅταν ἐξεροράγη ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἔγινε μέλος τοῦ Φιλελληνικοῦ Κομιτάτου τοῦ Λονδίνου, σταλεῖς μάλιστα παρ' αὐτοῦ ἵνα φέρῃ εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν τὸ δεύτερον ἐξ ἐξήκοντα χιλιάδων λιρῶν ἀγγλικὸν δάνειον.

Ὁ Πέκκιο παρέμεινεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῆς 20 Ἀπριλίου μέχρι τῆς 11 Ἰουνίου 1825. Ἐσχετίσθη μὲ ὅλα τὰ πρωτεύοντα πρόσωπα τῆς ἐπαναστάσεως, ἐπεσκέφθη

τὰ κυριώτερα κέντρα τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐπανελθὼν εἰς Λονδῖνον ἔγραψε σύγγραμμα, μεταφρασθὲν ἰταλιστὶ καὶ γαλλιστὶ, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐκθεσις τῶν συμβάντων ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1825»¹. Τοῦ πολυτίμου καὶ σπανιωτάτου τούτου βιβλίου παραθέτω κατωτέρω περίληψιν, νομίζων ὅτι κατὰ τὸν ἑορτασμὸν τῆς Ἐκατονταετηρίδος θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκδοθοῦν ἑλληνιστὶ ὅλα τὰ σοβαρὰ ἔργα τῶν ξένων οἵτινες ἔγραψαν περὶ τοῦ μεγάλου τούτου γεγονότος.

Πῶς εὔρε τὴν Ἑλλάδα

Μετὰ πενήτηντα ἡμερῶν ταξείδι ὁ Πέγκιο ἔφθασεν εἰς τὸ Ναύπλιον, τοῦ ὁποίου δίδει περιγραφὴν. «Δρόμοι στενοί, σπήτια καταρρέοντα, ἀτμοσφαῖρα βαρεία καὶ πλημμυρισμένη ἀπὸ βρομερὰς ἀναθυμιάσεις καταθλίβουν τὸν ταξειδιώτην. Τὰ σκουπίδια εἶνε τόσα ὥστε θὰ ἦτο ἡράκλειον ἔργον ἢ μετακίνησις των. Αὕτη εἶνε μία ἀπὸ τὰς αἰτίας διὰ τὰς ὁποίας ἐκυριάρχησε κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐπιδημικὸς πυρετὸς σχεδὸν θανατηφόρος. Ὅταν ἀπεβιβάσθη, πρὸ ὀλίγου μόλις εἶχε παύση ὁ πυρετὸς αὐτὸς καὶ συνηντῶντο καθ' ὁδὸν τὰ χλωμὰ πρόσωπα τῶν παθόντων . . . Αἱ διασκεδάσεις τῆς πρωτευούσης ταύτης ἀποτελοῦνται ἀπὸ μερικὰ ἄκομψα καφενεῖα καὶ σαραβαλιασμένα μπιλιάρδα, ἀπὸ ἓνα περίπατον βραδυνὸν εἰς μίαν μικρὰν πλατεῖαν σκιαζομένην εἰς τὸ μέσον ἀπὸ φιλόξενον μεγαλοπρεπῆ πλάτανον, καὶ ἀπὸ τὴν περιέργειαν τὴν τροφοδοτουμένην ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἀπὸ εἰδήσεις καὶ ἀνέκδοτα. Αἱ γυναῖκες εἶνε ἀόρατοι, διότι οἱ ἄνδρες δὲν τὰς ἀφήνουν νὰ παρουσιάζωνται.

«Ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων δὲν εἶνε σταθερὸς, ἀλλὰ ποικίλλει. Ἀνέρχονται περίπου εἰς 15 χιλιάδας. Θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἶπη ὅτι, εἰς ὁμοίαν ἔκτασιν εἶνε ἢ μᾶλλον πυκνο-

¹ Relazione degli avvenimenti della primavera del 1825 del signor Giuseppe Pecchio — Prima edizione italiana tratta dal manoscritto originale — Lugano, 1826.

κατοικημένη πρωτεύουσα τοῦ κόσμου. Διότι τὰ σπίτια εἶνε τόσον ὀλίγα καὶ ὁ πληθυσμὸς τόσον πυκνός, ὥστε εἰς κάθε δωμάτιον κατοικοῦν 3 - 4 πρόσωπα».

Φυσικὰ τὸ πρῶτον τὸ ὁποῖον ἔκαμεν ἦτο νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν ἔδραν τῆς κυβερνήσεως «προσιτὴν εἰς ὅλους καὶ εἰς οἰανδήποτε ὥραν».

«Τὸ οἶκημα τῆς κυβερνήσεως δὲν ἀνήκει εἰς καμμίαν ἀρχιτεκτονικὴν. Ἐναβὰς μίαν ἄξεστον σκάλαν, εὖρον τὰ μέλη τῆς κυβερνήσεως καθισμένα κατὰ γῆς, ἐπάνω εἰς προσκέφαλα, τὰ ὁποῖα ἐσηματίζον γύρω ἀπὸ τὸ δωμάτιον ἐν εἶδος σοφᾶ. Ἡ ἐνδυμασία, ἡ στάσις, ἡ σοβαρὰ ἀκίνησις τῶν προσώπων μὲ ἔκαμαν νὰ πιστεύσω κατ' ἀρχὰς ὅτι ἤμην μπροστὰ εἰς τὸ τουρκικὸν Διβάνι. Ὁ ἀντιπρόεδρος Μπότασης, ἀπὸ τὰς Σπέτσας, ἐκάθητο μὲ τὰ πόδια σταυρωμένα, μετρῶν τὸ κομβολόγι του. Τὰ ἄλλα μέλη, μὲ ἐνδυμασίαν μεταξὺ ἐλληνικῆς καὶ τουρκικῆς, ἢ ἐκάπνιζον ἢ ἔπαιζον μὲ τὸ κομβολόγι των. Ὁ πρόεδρος καὶ ὁ γραμματεὺς τῆς κυβερνήσεως ἀπουσιάζουν εἰς Ναναρίνον. Ὁ Μπότασης εἶνε πλούσιος ἔμπορος τῶν Σπετσῶν, ἴσως ὁ πλουσιώτερος. Εἶνε γέρον ἀκμαῖος, δὲν ὀμιλεῖ παρὰ ἐλληνικά. Ὁ Μαυρομιχάλης δὲν ὀμιλεῖ καὶ αὐτὸς παρὰ ἐλληνικά, πολὺ ὀλίγον καταλαμβάνει ἀπὸ διοικήσιν, ἀλλ' ἔχει εἰς τὸ πρόσωπόν του χαραγμένην εὐγένειαν, χαρακτῆρα πὺν δὲν ἀπατᾷ ποτέ. Τέλος ὁ Κωλέττης εἶνε ἓνας κομματάρχης ὁ ὁποῖος μὲ τὴν φυσικὴν ἐξυπνάδα ἐνώνει εὐρωπαϊκὴν μορφωσιν. Κατάγεται ἐξ Ἡπείρου καὶ ἦτο ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας ὁ ἀγαπητὸς τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ὁ ὁποῖος τὸν ἐστείλει δι' ἐξόδων του καὶ ἐσπούδασεν εἰς Πίζαν, κατόπιν δὲ «ἔγινεν ἰατρὸς τοῦ υἱοῦ του Μουχτάρ. Ὅμιλεῖ καὶ γράφει καλὰ τὴν ἰταλικὴν. Φορεῖ ἐνδυμασίαν τουρκικὴν μᾶλλον παρὰ ἐλληνικὴν. Ὑπὸ τὴν τουρκικὴν σοβαρότητα καὶ ἀταραξίαν, διαφαίνεται εἰς τὸ πρόσωπόν του ἡ ἐλληνικὴ ζωτικότης καὶ πονηρία. Ἀπὸ τὴν ὑπεροπτικὴν στάσιν του πᾶς τις ἀντιλαμβάνεται ὅτι ἀνετράφη εἰς τὸ σεράγι ἀνατολίτου Δεσπότη.

«Εἶνε περιττὸν νὰ κάμω μνειαν τῶν ἐπτὰ ὑπουργῶν, διότι πραγματικῶς δὲν ἐξασκοῦν καμμίαν ἐξουσίαν. Ἡ

κυβέρνησις δὲν τοὺς ἀφήνει παρὰ τὸ ὄνομα, συγκεντρώουσα τὸ πᾶν εἰς χεῖρας τῆς, ἀγνοοῦσα τὴν χρησιμότητα τῆς κατανομῆς τῆς ἐργασίας.

«Τὸ νομοθετικὸν σῶμα δὲν ἔχει κατάλληλον οἶκημα, ταχέως ὅμως θὰ μεταφερθῆ εἰς ἓνα τζαμί, τὸ ὁποῖον μετετρέπη εἰς γερουσιαστικὴν αἴθουσαν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν βουλευτῶν ὑπερβαίνει τοὺς ὀγδοήκοντα, ἀλλὰ παρόντες δὲν εἶνε πλέον τῶν πενήκοντα, τῶν λοιπῶν χρησιμοποιοιούμε-

νων εἰς ἐκτάκτους ἐργασίας. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν φέρουν εὐρωπαϊκὸν ἔνδυμα. Ὁ πρόεδρος Νοταρᾶς ἀγαπᾶται ἀπὸ ὅλους ὄχι τόσον διὰ τὴν παλαιὰν ἀρχοντιὰν τῆς οἰκογενείας του, ἢ ὁποία εἶνε ἴσως ἡ διαπρεπεστέρα τῆς Πελοποννήσου, ὅσον διὰ τὴν ἀγνότητα τῆς ψυχῆς του. Ὁ Τρικούπης τοῦ Μεσολογγίου εἶνε ὁ εὐγλωττότερος τῶν ρητόρων. Καίτοι πολλὰ κόμματα εἶνε εἰς τὴν συνέλευσιν αὐτήν, ἐν τούτοις μέχρι τοῦδε αἱ συζητήσεις ἐγένοντο μὲ πολλὴν ἀξιοπρέπειαν».

Ι. Κωλέτις

Κατόπιν ἀφηγεῖται τὰς ἐσω-

τερικὰς διενέξεις τῶν διαφόρων ἀρχηγῶν:

«Κατὰ τὸ παρελθὸν φθινόπωρον οἱ πρόκριτοι τοῦ Μωρέως Ζαΐμης, Λόντος, Δεληγιάννης, Σισίνης κλπ. φιλοδοξοῦντες νὰ μετᾶσχουν τῆς κυβερνήσεως, ἠπέλιθον μὲ τὰ ὄπλα ἀνὰ χεῖρας τὴν κυβέρνησιν, ὅτι κατὰ τὸ σύνταγμα ἔπρεπε νὰ ἀνανεωθοῦν τὰ δύο σώματα, ἐκτελεστικὸν καὶ νομοθετικὸν, διότι ἐξέπνευσε τὸ ἔτος τῆς νομίμου διαρκείας των. Ὁ Κολοκοτρῶνης, μαζὶ μὲ ἄλλους στρατηγούς, ἠνώθη μὲ αὐτοὺς καὶ συγκατετέθη νὰ γίνῃ ὄργανόν των, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ καταλάβῃ ἔπειτα διὰ τὸν ἑαυτὸν τοῦ ὅλην τὴν

ἔξουσίαν. Ἡ κυβέρνησις, ἀπειλουμένη κατὰ τὴν στιγμήν ἐκείνην πολλαχόθεν ἀπὸ τὸν ἐχθρόν, δὲν ἐνόμισε φρόνιμον οὔτε πραγματοποιήσιμον τὴν μεταβολὴν αὐτὴν. Ὀπλίσθη λοιπὸν μὲ ὅλην τὴν ἰσχύν της ὅπως ἀποκρούσῃ μίαν τοιαύτην ἀπαίτησιν, ἣ ὁποία εἶχεν ὅλην τὴν ὄψιν ἐπαναστάσεως παρὰ διαμαρτυρίας. Ἡ κυβέρνησις δὲν ἐφείσθη χρημάτων καὶ ὑποσχέσεων ὅπως σύρῃ πρὸς τὸ μέρος της τοὺς κυριώτερους ἀρχηγούς τῶν Ρουμελιωτικῶν στρατευμάτων καὶ τοὺς εἰσαγάγῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὁ Κωλέττης ἐνετάλη μὲ αὐτὴν τὴν ἀποστολὴν, καὶ μὲ μίαν ἀπροσδόκητον ταχύτητα καὶ πονηρίαν ἐνίκησε, διέλυσε, ἀφώπλισε τοὺς σιασιαστὰς καὶ ἠνάγκασε τοὺς ἀρχηγούς των νὰ παραδοθῶν εἰς τὴν κυβέρνησιν, πλὴν τοῦ Ζαΐμη καὶ Λόντου, οἱ ὅποιοι εὗρον καταφύγιον ἔξω ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον.

«Ἡ κυβέρνησις, μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτὴν, ἐπιθυμοῦσα νὰ χρησιμοποίησῃ τὰ συγκεντρωμένα εἰς Πελοπόννησον στρατεύματα, ἀνερχόμενα εἰς 7-8 χιλιάδας, ἀπεφάσισε νὰ ἀναλάβῃ σοβαρῶς τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν καὶ ἐξαναγκάσῃ τὴν φρουρὰν εἰς παράδοσιν».

Ἀλλὰ τὸ σχέδιον τοῦτο ἐνανάγησε, διότι ὁ Ἰβραῖμ πασᾶς ἔκαμεν ἀπόβασιν εἰς Μεθώνην μὲ 14 χιλ. ἄνδρας καὶ τὴν 19 Ἀπριλίου κατετρόπωσε τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα.

Ἄργος καὶ Τρίπολις.

Ὁ Πέκκιο εἶχε νὰ ἐγχειρίσῃ μερικὰς ἐπιστολάς εἰς τὸν Πρόεδρον, ὅστις ἀπουσίαζεν εἰς τὸ στράτευμα. Ἐπωφελήθη λοιπὸν τῆς μεταβάσεως τοῦ στρατηγοῦ Roche, ἀπεσταλμένου τοῦ Φιλελληνικοῦ Κομιτάτου τῶν Παρισίων, ἵνα τὸν συνοδεύσῃ ἕως τὸ στρατόπεδον. Συνοδευόμενοι ἀπὸ δέκα παληκάρια ἔφθασαν εἰς τὸ Ἄργος.

Ἐἶνε μία πόλις περιέχουσα τὸ πολὺ δέκα χιλιάδας κατοίκων, μὲ δρόμους πλατεῖς, εὐθεῖς, μὲ σπήτια κατὰ τὸ πλεῖστον ξύλινα, μὲ στοὰς ξυλῖνας ἐπίσης. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, πρῶτοι οἱ Τοῦρκοι, ἔπειτα οἱ Ἕλληνες, συνετέλεσαν ὅπως τὴν καταστρέψουν. Τώρα ἀναγεννᾶται ἀπὸ τὰ ἔρειπία της. Ὁ Ἐπαρχος, μαζὶ μὲ τοὺς συμβούλους καὶ

ἄλλους προκρίτους, ἐνῶ ἡτοιμάζετο τὸ γεῦμα, μᾶς ὠδήγησε νὰ ἴδωμεν τὸ μέρος ὅπου ἔμελλε νὰ ἀνεγερθῆ ἡ μέλ-
λουσα οἰκοδομὴ διὰ Πανεπιστημίον. Ὁ Βαρβάκης, πλου-
σιώτατος ἔλληγ ἔμπορος, ἀφῆκεν ἀποθνήσκων ποσόν, οἱ
τόκοι τοῦ ὁποίου ἐτησίως ὑπερβαίνουν τὰς ἑκατὸν χιλιάδας
φράγκα. Ἡ πόλις ἠγόρασε, διὰ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ κτιρίου
τούτου, εὐρὴν τετράγωνον οἰκόπεδον μιᾶς τουρκικῆς ἀγορᾶς,
τῆς ὁποίας δὲν μένουν παρὰ τὰ τεῖχη γύρω καὶ ἓνα συν-
τριβάνι εἰς τὸ μέσον. Ἄλλὰ μὲ μεγάλην μου χαρὰν εἶδα ἐν
ἀλληλοδιδασκατικὸν σχολεῖον, κατασκευασθὲν διὰ τὴν χρῆσιν
ταύτην ἐξεπίτηδες ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν καὶ ἐγκαινιασθὲν
τὸν παρελθόντα Δεκέμβριον. Τὸ σχολεῖον ἔχει κατασκευα-
σθῆ κατὰ τὸ ἀγγλικὸν σχέδιον, ἀλλ' εἶνε πολὺ στενόχωρον
διὰ τὰ φοιτῶντα διακόσια παιδιὰ. Μαζὶ εὐρίσκεται καὶ ἡ
κατοικία τοῦ διδασκάλου. Οὗτος ἔμαθε τὴν ἀλληλοδιδασκα-
κὴν μέθοδον εἰς τὸ Βουκουρέστι ἀπὸ τὸν Κλεόβουλον,
μαθητὴν, νομίζω, τῶν σχολῶν τῶν Παρισίων. Τὸ σχολεῖον
φοιτᾶται ἀπὸ ἀγόρια καὶ κορίτσια, ἀλλὰ φροντίζουν ὅμως
νὰ ἔχουν χωρισμένα τὰ μὲν ἀπὸ τὰ δέ.

«Μία κυρία ἐκ Χίου, διὰ νὰ παύσῃ τὸ τοιοῦτον καὶ
δοθῆ μία ἀρμόζουσα παιδείσις εἰς τὰ κορίτσια, σκοπεύει νὰ
ιδρύσῃ δι' αὐτὰ χωριστὸν σχολεῖον καὶ φροντίζει νὰ εὔρη
τοὺς πρὸς τοῦτο πόρους.

«Ἐπιστρέψαντες εἰς τὸ σπῆτι, ἐκαθήσαμεν μὲ τὰ γόνατα
σταυρωμένα ἐπάνω εἰς τάπητας, γύρω ἀπὸ δεῖπνον ἀπο-
τελούμενον ἀπὸ κατσίκι, ἀρνί, πιάφι, γιαοῦρτι, μυζίθρα
καὶ πορτοκάλια.

«Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἓνα νεαρὸ παληκάρι προσέφερε
γύρω ἓνα ἀσημένιο ἀγγεῖον γεμάτο κρασί. Ἀφοῦ ἐκάμαμεν
πρόποσιν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐπλύ-
ναμεν τὰ χέρια μας ἐσηκώθημεν καὶ τότε ἡ ὑπηρέτρια
ἔστρωσεν ἐπάνω εἰς τοὺς τάπητας μερικὰ δέρματα καὶ σκε-
πάσματα, τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευσαν ὡς κρεβάτι μας».

Τὸ ἄλλο πρωτὶ ἐξεκίνησαν διὰ τὴν Τρίπολιν. Ἐξω ἀπὸ τὴν πόλιν εἶχον συγκεντρωθῆ διάφορα παληκάρια, τὰ ὅποια ἐπῆγαν νὰ ὑποδεχθῶν τὸν στρατηγὸν Ρῶς. Ἐπὶ κεφαλῆς των ἦσαν ὁ συνταγματάρχης Ξύδης, διοικητὴς τοῦ τόπου. Ὅταν τοὺς ἐπλησίασεν ἔβγαλε τὰ δύο πιστόλια του καὶ ἐπυροβόλησε, ἔπειτα τοὺς ἐχαιρέτησε φέρων τὴν δεξιὰν ἐπὶ τῆς καρδίας. Ὁ Ρῶς τὸν συνελυπήθη διὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ του στρατηγοῦ, φονευθέντος κατὰ τὴν μάχην τῆς Μεθώνης. Ὁ συνταγματάρχης τοῦ ἀπήντησεν:

— Εὐτυχησμένοι κ' ἐμεῖς ἂν πεθάνωμε μ' ἓνα παρόμοιο θάνατο!

Κατέλυσαν εἰς τὸ σπῆτι τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν, «τὸ ὅποῖον εἶνε ἓνα ἀπὸ τὰ ὀλίγα τουρκικὰ σπήτια τῆς Τριπόλεως ποὺ ἔμειναν ἄθικτα ἀπὸ τὴν μανίαν καὶ τὴν ἐκδίκησιν τῶν Ἑλλήνων. Κυττάζων γύρω εἶδα ἐδῶ καὶ ἐκεῖ σωροὺς ἔρειπίων. Τὸ σεράγι, ἦτοι τὸ μέγαρον τοῦ Πασᾶ ὅστις ἔμνε προηγουμένως εἰς Τρίπολιν, πρωτεύουσαν τοῦ Μωρέως, ἔχει καταστραφῆ ἐκ θεμελίων μαζὶ μὲ τὸ χαρέμι, τὰ λουτρά, τὸ τζαμί, τὰ ὅποια περιελάμβανεν εἰς τὸν εὐρύν του περίβολον. Οὕτε τὰ τουρκικὰ νεκροταφεῖα διέφυγον τὴν ἐκδίκησιν τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλὰ καὶ ἡ Τρίπολις ἀρχίζει πάλιν νὰ κατοικῆται καὶ νὰ ἀναγεννᾶται. Ἀπὸ 35 χιλ. κατοίκους ἀπέμειναν μόνον 15 χιλ. Μὲ χίλια δολλάρια ἠδύνατο κανεῖς νὰ ἀγοράσῃ εἰς τὴν Τρίπολιν ἓνα σπῆτι μὲ κῆπον.

«Εἰς τὴν Ἑλλάδα αἱ ἐπισκέψεις ἀρχίζουν εἰς τὰς ἑπτὰ τὸ πρωτὶ. Πᾶς θεωρῶν τὸν ἑαυτὸν του τζέντλεμαν, νομίζει καθήκον του νὰ ἐπισκεφθῆ ἓνα ξένον διακεκριμένον. Τὴν ἑβδόμην λοιπὸν πρωϊνὴν ὥραν τῆς ἐπομένης εἰς τὴν τουρκικὴν αἴθουσάν μας, (μὲ χρωματιστὰ τζάμια σκεπασμένα μὲ ρητὰ τοῦ Κοραίου καὶ τὴν στέγην χρωματισμένην πράσινην), συνεκεντρώθησαν πολλοὶ ἄνθρωποι μὲ μορφὰς σοβαρὰς καὶ σιωπηλάς, οἱ ὅποιοι ἀφοῦ ἔφερον τὸ χέρι εἰς τὴν καρδίαν, ἔτοποιδιτήθησαν γύρω, ἐρρόφησαν ἓνα καφὲν καὶ ἐκάπνισαν τὸ τσιμποῦκι τὸ ὅποῖον ὁ οἰκοδεσπότης προσφέρει πάντοτε . . .»

Μετ' ὀλίγας ὥρας ἀνταπέδωσαν εἰς ὅλους τὴν ἐπίσκεψιν. Εἰς τὸ σπῆτι τοῦ συνταγματάρχου Ξύδη εἶδε θαυμάσια ὄπλα, κρεμασμένα εἰς τοὺς τοίχους, πολυτελέστατα μὲ ἀργυρᾶς λαβᾶς. Ἐπίσης ἦτο ἐκεῖ, διπλωμένη εἰς ἔνδειξιν πένθους, ἡ σημαία τοῦ φονευθέντος στρατηγοῦ Ξύδη. Εἰς τὰ ἄκρα ἦσαν γραμμέναί αἱ ἀκόλουθοι λέξεις: «Θεὸς — Πατρίς — Ἐλπίς — Οἶκτος».

«Μᾶς ἔδειξαν μέσα εἰς ἓνα ὄμιλον ρουμελιωτῶν, οἱ ὅποιοι ἔστεκον ὄρθιοι, τὸν στρατιώτην ποῦ ἔσωσε τὴν σημαίαν αὐτὴν τρέχων ἐπὶ πολλὰς ὥρας διὰ νὰ διαφύγῃ τοὺς καταδιώκοντας αὐτὸν ἐφίππους ἐχθρούς. Ἐπειτα μᾶς ἔδειξαν ἓνα νέον δεκατεσσάρων ἐτῶν, ὃ ὁποῖος δὲν ἤθελε νὰ ἀποχωρισθῆ ἀπὸ τὸν στρατηγὸν ὅταν ἔπεσε θανασίμως πληγωμένος. Ὁ στρατηγὸς τὸν διέταξε νὰ σωθῆ, ἐκεῖνος δὲ κρυπτόμενος εἰς ἓνα λάκκον ἐσκότωσεν ἓνα αἰγύπτιον διερχόμενον, καὶ τοῦ ἀφῆρεσε τὸ τουφέκι, τὸ ὁποῖον ἐπῆρε μαζί του εἰς τὴν Ρούμελην, ὡς τρόπαιον. Ὀλίγα βήματα ἔξω ἀπὸ τὸ δωμάτιον κατέκειτο κατὰ γῆς εἷς στρατιώτης λαβωμένος, ὃ ὁποῖος εἰς μάτην κατέβαλεν ὅλον τὸ θάρρος του διὰ νὰ σώσῃ τὸν στρατηγὸν του. Ὁ συνταγματάρχης ἐπαρηγόρει τὸν πόνον του μὲ τὰς θλιβερὰς αὐτὰς ἀναμνήσεις, ἐνῶ δὲ μᾶς ἀπεχαιρέτα μᾶς εἶπεν ὅτι δὲν ἔζη πλέον παρὰ διὰ νὰ ἐκδικήσῃ τὸν ἀδελφόν του».

Εἰς τὴν Τρίπολιν ἐγνώρισε τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην, τοῦ ὁποίου ὑμνεῖ τὴν εὐγένειαν καὶ τὴν γενναιότητα, παρὰ τὸ ἐλαττωματικὸν τοῦ ἀσθενικοῦ σώματός του.

Συνάντησις μὲ τὸν Καραϊσκάκην.

Τὴν ἐπομένην ἐπεσκέφθη ἐν στρατιωτικὸν σῶμα ἀποτελούμενον ἀπὸ Ρουμελιώτας καὶ Σουλιώτας, οἱ ὅποιοι, θυμωθέντες διότι παρημελοῦντο, δὲν ἤθελον πλέον νὰ πολεμήσουν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Προέδρου καὶ ἠτοιμάζοντο νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Ὁ Πέγκιο, ὃ ὁποῖος εἶχε μάθῃ τὸν ἡρωϊσμὸν τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν, ἤθελε νὰ τοὺς γνωρίσῃ ἐκ τοῦ πλησίον.

«Ὁ πρῶτος τὸν ὁποῖον ἐπεσκέφθη μὲ τὸν στρατηγὸν

Ρῶς ἦτο ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης, Ἡπειρώτης, γεννηθεὶς εἰς τὴν Ἄρταν. Κατόκει εἰς ταπεινοτάτην οἰκίαν ἔξω ἀπὸ τὴν πύλην τοῦ Ἄργους. Ἐκάθητο ἐπάνω εἰς ἓνα χαλὶ μεγαλοπρεπῶς ἐνδεδυμένος, καὶ μὲ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ κεντήματα. Σιμά του, εἰς τὸν τοῖχον, ἦτο κρεμασμένον τὸ τουφέκι του, γεμάτον ἀπὸ ἀργυρᾶ ἀραβουργήματα. Τὸ δωμάτιον ἦτο γεμάτον ἀπὸ στρατιώτας, ἐκ τῶν ὁποίων ἐν ἀπόσπασμα δὲν ἐγκατέλειπε ποτὲ τὸν ἀρχηγόν του, ἀλλὰ τὸν ἠκολούθει παντοῦ. Ὁ Καραϊσκάκης ἦτο Κλέφτης τὸ ἐπάγγελμα πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως. Εἶνε μετρίου ἀναστήματος, μὲ ἰσχνὸν πρόσωπον, μὲ τὴν τσακπινιὰν ζωγραφισμένην εἰς τὴν μορφήν του, ἕτοιμος εἰς τὰς ἀπαντήσεις. Ὁ στρατηγὸς Ρῶς, δι' ἑνὸς διερμηνέως, ἔφερε τὴν συζήτησιν ἐπὶ διαφόρων πολιτικῶν ζητημάτων. Ἐκεῖνος, μὲ εἰρωνικὸν ὕφος, ἐξέφευγε μὲ πολλὴν εὐστροφίαν ἐπὶ τῶν λεπτοτέρων σημείων.

Ἐρωτηθεὶς ἀπὸ τὸν στρατηγόν, ἂν ἐνόμιζε χρήσιμον ὅπως ἡ Ἐθνοσυνέλευσις τοῦ προσεχοῦς Ὀκτωβρίου ἐπεκτείνῃ τὴν διάρκειαν τῆς κυβερνήσεως μέχρι πενταετίας ἀντὶ ἑνὸς ἔτους, ὁ Καραϊσκάκης ἀπήντησεν ὅτι «οἱ στρατιῶται δὲν πρέπει νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τέτοια ζητήματα, διότι δὲν ἔχουν ἄλλο καθήκον παρὰ νὰ ὑπακούουν».

«— Ἐπειδὴ εἶδατε, προσέθηκεν ὁ στρατηγός, κατὰ τὴν τελευταίαν μάχην ὅτι ἡ πειθαρχία ἢ εὐρωπαϊκὴ νικᾷ τὸ ἀπλοῦν θάρρος, δὲν εἶσθε καὶ σεῖς τῆς γνώμης ὅτι θὰ ἦτο χρήσιμον διὰ τὴν Ἑλλάδα νὰ μισθώσῃ ἐν σῶμα τακτικῶν ἀμερικανικῶν στρατευμάτων, διὰ νὰ τὰ ἀντιτάξῃ εἰς τὰ τακτικὰ στρατεύματα τοῦ Ἰβραΐμ πασᾶ;

— Καὶ ἐγὼ πιστεύω ὅτι θὰ ἦτο ὠφέλιμον, ἀπήντησεν ὁ τετραπέρατος Κλέφτης, ἀλλὰ φοβοῦμαι ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν εἶνε εἰς θέσιν νὰ δεχθῇ καὶ νὰ τὰ περιποιηθῇ ὅπως εἶνε συνηθισμένα εἰς τὴν Εὐρώπην.

— Δὲν νομίζετε, ἐξηκολούθησεν ὁ στρατηγός, ὅτι καλὰ θὰ ἔκαμνεν ἢ κυβέρνησις νὰ συγχωρήσῃ τὸν Κολοκοτρώνην, διὰ νὰ τὸν θέσῃ ἐκ νέου ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν σπουδαίαν αὐτὴν στιγμὴν;

«Εἰς τὴν ἐρώτησιν αὐτὴν εἰς γέρον πολεμιστῆς, ὁ ὁποῖος ἔστεκε σιμά μου, ἀπήντησεν:

— Εἶνε πολὺ δυστυχησμένον τὸ ἔθνος ἐκεῖνο τοῦ ὁποῖου ἡ τύχη ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἑνα μόνον ἀνθρώπου. Εἶνε καλύτερα νὰ χαθῆ, παρὰ νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἑνα ἀνθρώπου.

«Ὁ ἀνθρώπος ὁ ὁποῖος ἐπρόφερε τὴν γνώμην αὐτὴν, ἀνταξίαν τῶν ἀρχαίων, ἦτο ὁ Gioia Rano¹ ἀπὸ τὸ Σουλι, ἀντισυνταγματάρχης. Οὗτος ὑπηρέτησεν ἐπὶ πολὺ εἰς ἓν ἀπὸ τὰ ἀλβανικὰ συντάγματα τὰ ὁποῖα πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἦσαν μισθωτὰ εἰς τοὺς Ἄγγλους καὶ εὐρίσκετο εἰς τὴν Γαέταν, ὅταν ὁ στρατηγὸς Μασσενὰ τοῦ Ναπολέοντος τὴν ἐπολιόρκει. Ὁ στρατηγὸς Ρῶς, ἀκούων τὸ γεγονός, τοῦ ἔσφιξε τὸ χέρι καὶ τοῦ εἶπε:

— Ἄς σφίξωμε τὰ χέρια καὶ ἀπὸ ἐχθροὶ πὸν ἤμαστε τότε ἄς γίνωμε τώρα φίλοι. Ἐγὼ ἤμουν μεταξὺ τῶν πολιορκούντων τὴν Γαέταν!

Οἱ Σουλιῶται.

Ὁ δεύτερος τὸν ὁποῖον ἐπεσκέφθημεν ἦτο ὁ Τζαβέλλας. Ὁ Κίτσος Τζαβέλλας ἀπὸ τὸ Σουλι εἶνε υἱὸς τοῦ Φώτου Τζαβέλλα, ὁ ὁποῖος ἦτο ὁ γενναιότερος καὶ εἰλικρινέστερος Σουλιώτης. Εἶνε νέος 30 ἐτῶν, μετρίου ἀναστήματος, με μάτια ζωηρά, τολμηρά, με θάρρος ὀρμητικόν. Κατὰ τὴν μάχην τῆς 19 Ἀπριλίου ὀλίγον ἔλειπε νὰ γίνῃ κομμάτια ἀπὸ τὸ ἐχθρικὸν πυροβολικὸν λόγφ τῆς τόλμης του. Τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ ὄπλα του ἀπήσπραπτον ἀπὸ χρυσάφι καὶ ἀσημι. Τὸ πεζλί του ἦτο ἀπὸ πράσινον βελουῖδο, με κόκκινον γύρω - γύρω καὶ κεντημένον με ἀσημι. Τὰ ὄπλα καὶ ἡ στολή ἐνὸς καπετάνιου κοστίζουσιν συχνὰ περισσότερον ἀπὸ δέκα χιλιάδας φράγκα. Ὁ στρατηγὸς ἠρώτησε καὶ αὐτὸν ἂν ἐνόμιζεν ἀναγκαῖον ἓν σῶμα τακτικοῦ στρατοῦ διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἐκεῖνος ἀπήντησεν ὅτι ἦτο ὑπὲρ ποτε πεπεισμένος, μετὰ τὴν θλιβεράν πείραν τῆς τελευταίας μάχης. Ὁ στρατηγὸς τὸν εἰδοποίησεν ὅτι εἶχεν ὑποδείξῃ εἰς τὸν ὑπουργὸν

¹ Ἄναμφιβόλως ἐννοεῖ τὸν Ζώη Πᾶνον.

τῶν στρατιωτικῶν νὰ οργανώσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα σῶμα ἐθνοφρουρᾶς . . . Ὁ Τζαβέλλας ἀπήντησεν ὅτι τὸ ἐθεώρει χρήσιμον καὶ θὰ τὸ συνίστα εἰς τὸν ὑπουργόν.

«Ὁ Γάλλος ζωγράφος Βερνέ (Vernet) θὰ ἔκαμνε μίαν ἀπὸ τὰς ζωντανὰς εἰκόνας τοῦ τὸν Κωνσταντῖνον Μπότσαρη, ὅταν ἐπήγαμεν νὰ τὸν ἐπισκεφθῶμεν εἰς τὸ λημέρι του. Ἦτο ὄρθος κάτω ἀπὸ μίαν πελωρίαν λεύκην. Τὰ παληκάρια του ἔστεκαν γύρω του ὄρθια. Οὔτε χρυσάφι οὔτε ἀσημι ἔλαμπεν ἐπάνω του. Τὰ φορέματά του ἦσαν ἀπλᾶ καὶ ταπεινά, ὅπως καὶ ὁ χαρακτήρ του. Ἐπάνω εἰς ἓνα πεζλι ἀπὸ γαλάζιαν τσόχαν εἶχε μίαν κάπαν λευκὴν μὲ μακρὰ μαλλιά αἰγός, τὴν συνήθη Σουλιώτικην κάπαν . . . Ἐνα χαλί στρωμένο ἐπάνω εἰς τὴν γλῶσιν διὰ νὰ ξαπλώνεται, ἦτο ἡ μόνη διάκρισις ἀπὸ τὴν ὁποίαν θὰ ἠδύνατό τις νὰ τὸν διακρίνῃ. Βαθεῖα σιωπὴ ἐβασίλευε μέσα εἰς τὸ πλῆθος ἐκεῖνο τῶν ἀκινήτων πολεμιστῶν. Ὁ Μπότσαρης ἔστεκε καπνίζων ἠρέμα. Μᾶς ὑπεδέχθη ψυχρῶς, ἀλλὰ φιλικῶς.

Κίτσος Τζαβέλλας

Εἶνε ἀπὸ τὸ Σοῦλι, ἀδελφὸς τοῦ Μάρκου Μπότσαρη, τοῦ Λεωνίδα τῆς Ἐπαναστάσεως. Χονδρὸς, ρωμαλέος καὶ μετρίου καὶ αὐτὸς ἀναστήματος. Λέγουσι ὅτι ὁμοιάζει μὲ τὸν ἀδελφόν του. Εἶνε τὸ ἀγαπητότατον ὄνομα εἰς τοὺς Σουλιώτας. Οἱ πολεμισταὶ του εἶνε σχεδὸν ὅλοι Σουλιῶται, καὶ μεταξὺ αὐτῶν πλεῖστοι εἶνε συγγενεῖς του, οἱ ὅποιοι τὸν ἀκολουθοῦν εἰς ὅλους τοὺς πολέμους, μᾶλλον ἀπὸ ἀγάπην παρὰ ἀπὸ ὄφελος, καὶ πολεμοῦν παρὰ τὸ πλευρόν του.

Ὁ στρατηγὸς Ρῶς ἀνήγγειλεν εἰς τὸν Μπότσαρη ὅτι τὸ Γαλλικὸν Κομιτάτον εἶχεν ἐκλέξῃ τὸν υἱὸν τοῦ Μάρκου Μπότσαρη ὅπως ἀνατραφῇ εἰς τὴν Γαλλίαν. Ὁ Μπότσα-

ρης ἀπήντησεν ὅτι ἦτο εὐγνώμων πρὸς τὸ Κομιτάτον καὶ ὅτι ἐπεθύμει ὅπως ὁ ἀνεπιός του σπουδάσῃ καὶ μορφωθῇ.

— *Ρῶς*. Γνωρίζετε τὴν ἱστορίαν καὶ τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων;

— *Μπότσο*. Δὲν διαβάσαμε τὴν ἱστορίαν, ἀλλὰ τὴν ἀκούσαμε.

— *Ρῶς*. Τὸ στάδιον ποῦ ἀκολουθεῖτε θὰ ᾿σᾶς δώσῃ δόξαν εἰς τοὺς συγχρόνους σας καὶ ἀθανασίαν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους.

— *Μπότσο*. Σκοπὸς τῶν πράξεών μας εἶνε μόνον τὸ καλὸ τῆς πατρίδας.

— *Ρῶς*. Ὁ θάνατος τοῦ ἀδελφοῦ σας θὰ εἶνε πάντοτε δοξασμένος ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας.

— *Μπότσο*. Οἱ Ἑλληνες δὲν γυρεύουν παρὰ νὰ πεθάνουν ἀπὸ ἓνα ὅμοιο θάνατο!

— *Ρῶς*. Εἶνε μεταξύ τῶν Σουλιωτῶν κανεὶς ποῦ νὰ ἔχῃ ἀρχαῖον ὄνομα;

Εἰς τὴν ἐρώτησιν αὐτὴν ἐξάδελφος τοῦ Μπότσαρη, καθήμενος πλησίον του μὲ ἀποφασιστικὴν φωνήν, ἀπήντησεν:

— Ἡ καρδιά καὶ ὄχι τὸ ὄνομα κάνει τὸ παληκάρη!

— *Ρῶς*. Θὰ ἠθέλατε νὰ ἔχετε εἰς τὴν Ἑλλάδα ἓνα βασιλέα;

— *Μπότσο*. Πιστεύω ὅτι ἓνας βασιληᾶς θὰ ἦτο χρήσιμος εἰς τὸ καλὸ καὶ εἰς τὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδας.

«Ὁ Ρῶς εἶχε ἐξεπίτηδες κάμῃ τὴν ἰδίαν ἐρώτησιν εἰς πολλοὺς ἄλλους καπετανέους οἱ ὅποιοι ὅμοιαν ἀπάντησιν μὲ τὸν Μπότσαρην ἔδωσαν. Δὲν ἠξέυρω, νὰ εἶπω τὴν ἀλήθειαν, ἂν ἠμπορῇ κανεὶς νὰ ἐμπιστευθῇ εἰς τὴν εἰλικρίνειαν τῆς ἀπαντήσεως αὐτῆς, διότι μοῦ ἐφάνησαν οἱ καπετανεοὶ πολὺ συγκαταβατικοὶ ἢ ἀπὸ εὐγένειαν ἢ ἀπὸ ὑποκρισίαν.

«Ὁ Κωνσταντῖνος Μπότσαρης, ὅπως εἶπα, εἶνε τὸ εἶδωλον τῶν συντρόφων του. Κατὰ τὴν τελευταίαν μάχην τῆς 19 Ἀπριλίου, τὸν ἔσωσαν μὲ θυσίαν πολλοῦ αἵματος. Εἶχε ριφθῇ κάτω ἀπὸ τὸν ἵππον του ἀπὸ ἓνα αἰγύπτιον ἀξιωματικόν, ὁ ὅποιος ἠτοιμάζετο νὰ τὸν αἰχμαλωτίσῃ. Οἱ

στρατιῶται του καὶ οἱ συγγενεῖς του, ἐντρεπόμενοι νὰ χάσουν τὸν ἀρχηγόν των, ἀπεφάσισαν νὰ τὸν σώσουν μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς των. Κάμνουν προπύργιον γύρω του μὲ τὰ σώματά των, μάχονται ὑποχωροῦντες, τὸν ὠθοῦν, τὸν φέρουν σχεδὸν εἰς διάστημα ἐνὸς μιλίου. Ὄταν ὁ ἐχθρὸς τοὺς καταδιώκει, τὸν ἀντιμετωπίζουσιν, μάχονται, πίπτουσιν, ξανασηκώνονται, καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἀφήνοντας εἰς τὸ πεδίον δέκα ἐπτὰ νεκροὺς των, τὸν ἔσωσαν. Καὶ ὄχι μόνον ἔσωσαν τὸ ἄλογό του, ἀλλ' ἐπῆραν καὶ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς πὺ ἐσκότωσαν 12 ἄλογά των. Κατὰ τὴν μάχην αὐτήν, πὺ ἐνθυμίζει τὰς μάχας τῆς Ἰλιάδος, ἐξ ἀδελφοί, συγγενεῖς τοῦ Μπότσαρη, ἐφονεύθησαν διὰ νὰ σώσουν εἰς ἐκεῖνον τὴν ζωὴν καὶ εἰς τοὺς Σουλιώτας τὴν τιμὴν.

«Χαιρετῶν μας ὁ Μπότσαρης μᾶς ἐφίλησε εἰς τὸ στόμα. Αὐτὸ εἶνε τὸ φιλὶ τῆς τρυφεροτέρας φιλίας διὰ τοὺς Ἑλληνας.

«Ἐνόμισα πάντοτε ὅτι οἱ Ἴταλοὶ ζωγράφοι, ὅταν παριστάνουν τὰ γεγονότα τῆς ρωμαϊκῆς ἱστορίας, ὑπερβάλλουσιν εἰς τὸ χρῶμα καὶ τὸ σχῆμα τῶν ρωμαίων στρατιωτῶν. Τὰ ἀγριωπὰ ἐκεῖνα πρόσωπα, τὰ ἀθλητικὰ ἐκεῖνα μέλη, αἱ μαυρισμένα ἐκεῖνα σάρκες, μοῦ ἐφαίνοντο ἀφύσικα. Ἄλλ' ἀφότου ὅμως εἶδα τοὺς Ρουμελιώτας καὶ τοὺς Σουλιώτας, πιστεύω ὅτι εἰς τὰς εἰκόνας αὐτὰς δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ μὴ φυσικόν. Οἱ Ρουμελιῶται καὶ οἱ Σουλιῶται εἶνε ἡ ὠραιότερα καὶ ρωμαλεωτέρα ράτσα ἐξ ὅσων ἔχω ἰδῆ. Αἱ σάρκες των, πάντοτε ἐκτεθειμένα εἰς τὸν ἥλιον, ἔχουν πρᾶγματι τὸ χρῶμα τοῦ μπρούτζου. Τὸ στήθος των εἶνε πλατὺ σὰν θώραξ. Ἡ φύσις δὲ τοὺς ἔχει προικίσῃ μὲ πλουσίαν κόμην, τὴν ὁποίαν φέρουσιν λυτὴν καὶ πυκνήν. Θὰ ἦτο ὠραιότερα ἢ κόμωσις των, ἂν δὲν συνήθιζον νὰ ξυρίζουσιν τὰ μαλλιά εἰς τοὺς κροτάφους. Οἱ Ἕλληνες ἐξετίμων πάντοτε τὴν πυκνὴν κόμην. Οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν γεννῶνται καὶ πεθαίνουν στρατιῶται.

«Ἀπὸ παιδιὰ ἀρχίζουσιν νὰ ζώνωνται πιστόλια καὶ σπαθιά, τὰ ὁποῖα οὐδέποτε ἐγκαταλείπουν. Ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι στρατιῶται εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἶνε ὑποχρεωμένοι νὰ φροντίζουσιν

μόνοι των διὰ τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὸν ὄπλισμόν. Ἡ μισθοδοσία των εἶνε μία μερὶς ἄρτου καὶ ἔνδεκα παραδες τὴν ἡμέραν διὰ τὴν τροφήν, καὶ 25 πιάστραι τὸν μῆνα διὰ τὰ ἄλλα ἔξοδα. Δὲν γνωρίζουν οὔτε σκηνήν, οὔτε κρεββάτι, οὔτε στέγην. Κρεβάτι των εἶνε ἡ κάπα των καὶ προσκέφαλο μία πέτρα. Στέγη δὲ ὁ πάντοτε γαλήνιος οὐρανός.

«Καθ' ὅλον τὸν καιρὸν τῆς ἐκστρατείας δὲν ἐκδύονται ποτέ, οὔτε ἀλλάζουν ὑποκάμισο. Συνεπῶς εἶνε φρικωδῶς λερωμένοι. Ἀλλὰ τὰ ὄπλα των εἶνε καθαρότατα καὶ λαμποκοποῦντα. Ὅταν ἐξυπνοῦν, ἡ πρώτη σκέψις των εἶνε νὰ καθαρίσουν τὰ ὄπλα των καὶ τὰ ἐτοιμάσουν καθ' ὅλα. Ὑπερφανεύονται διὰ τὰ ὠραῖα καὶ πλούσια ὄπλα. Τὰ ὄπλα αὐτά, τὰ λαμποκοποῦντα ἀπὸ ἀσήμι καὶ χρυσάφι, μπροστά εἰς τὸ λερωμένο φρικωδῶς ὑποκάμισο, ἀποτελοῦν μίαν παράδοξον ἀντίθεσιν. Δὲν ἔχουν σάκκον διὰ νὰ βάζουν τὰ πράγματά των.

«Καλοφκισμένοι καθ' ὅλα τὰ μέλη τοῦ σώματος, εἶνε δυνατοὶ ὡς λέοντες καὶ εὐκίνητοι ὡς αἰγαγοί. Εἶδα τοὺς ὠραιούς γρανατιέρους τοῦ Ναπολέοντος, γνωρίζω τὰς ὠραιάς ἀγγλικὰς φρουράς, ἀλλ' οἱ Σουλιῶται μοῦ φαίνονται ἀκόμη ὠραιότεροι. Ἡ στάσις των, αἱ κινήσεις των, εἶνε θεατρικαί. Συνηθίζουσιν νὰ μάχωνται διεσπαρμένοι. Καθεὶς των ἐκλέγει τὴν θέσιν του. Μὴ συνηθισμένοι νὰ πολεμοῦν μὲ τὰ σώματα ἀσκεπῆ, κρύπτονται πίσω ἀπὸ μίαν πέτραν, ἢ ὅποια εἶνε τὸ ταμποῦρι των. Ἀρκεῖ νὰ ἔχουν μίαν πέτραν καὶ εἶνε ἄτρωτοι, τόσο καλὰ γνωρίζουν νὰ κρύβωνται πίσω ἀπὸ αὐτὴν καὶ νὰ γεμίζουν πρηνεῖς τὸ τουφέκι των. Διὰ νὰ ἐξαπατήσουν τὸν ἐχθρόν, ὅταν εἶνε μακράν, συνηθίζουσιν νὰ βάζουν τὸ κόκκινο φέσι των ὀλίγον μακρύτερα ἀπὸ τὸ μέρος ὅπου εἶνε κρυμμένοι. Δὲν συνηθίζουσιν νὰ κάμνουν χαρακώματα καὶ ὅταν θέλουν νὰ πολεμήσουν μαζὶ καὶ νὰ ὀχυρωθοῦν, συνηθίζουσιν νὰ κάμνουν ἓνα ταμποῦρι. Ὅπισω ἀπὸ αὐτὸ ρίπτουν φονικὸν πῦρ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, διότι συνηθῶς σκοπεύουν ἀσφαλῶς.

«Ὁ στρατηγὸς Καρατάσος τὴν 19 Ἀπριλίου, τοποθετημένος μὲ τὸ σῶμα του εἰς ἓνα ἀπὸ τὰ ταμποῦρια αὐτά,

κατέρριψε πολλές εκατοντάδας αιγυπτίων, οί οποίοι προσεπάθουν νά παραβιάσουν και κυριεύσουν τήν θέσιν του. Λέγουν ὅτι οί Σουλιῶται δὲν ρίπτουν ποτὲ περισσοτέρας ἀπὸ τρεῖς βολὰς ὄπλου, καὶ αὐτὰς δὲ ἀπὸ πολὺ σιμά, ἀμέσως δὲ κατόπιν ἀποθέτουν τὰ ὄπλα καὶ τὴν καπόταν καὶ μὲ τὸ σπαθὶ γυμνωμένον ἐφορμοῦν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Διὰ τοῦτο φέρουν σπάθην ἀντὶ γιαιταγανίου, τὸ ὁποῖον συνηθίζουν οί στρατιῶται εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἐν εἰς τὴν μάχην ἡττηθοῦν χάνουν τὰ ὄπλα καὶ τὰς κάπας ποὺ ἔχουν ἀποθέσει.

«Οἱ Ρουμελιῶται, καὶ ἀκόμη περισσότερο οί Σουλιῶται, θεωροῦν μεγάλην συμφορὰν νά χάσουν τὸν καπετάνιον των. Διὰ τοῦτο κατὰ τὰς μάχας μερικὰς φορὰς δὲν ἐπιτρέπουν εἰς τὸν καπετάνιον των νά ἐκτίθεται πολὺ καὶ τὸν φρουροῦν εἰς ἀπόστασιν ὥστε νά ἦνε ἐκτὸς κινδύνου. Ἀκολουθοῦν καὶ ἐγκαταλείπουν τοὺς καπετάνιους των κατὰ βούλησιν. Δὲν ὑπάρχει ποινὴ ἢ ἀτίμωσις διὰ τὴν λιποταξίαν. Διότι πραγματικῶς δὲν εἶνε λιποταξία, ὅταν ἀφήνουν ἐν σῶμα διὰ νά καταταχθοῦν εἰς ἄλλῃς.

«Εἰς τὴν Ρούμελην ἡ ἀρχηγία ἀνήκει ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς μερικὰς οἰκογενείας, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν ἄξια αὐτῆς διὰ τὴν γενναιότητά των, καὶ διαβιβάζεται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱόν. Οἱ Σουλιῶται ὠρκίσθησαν αἰώνιον πόλεμον κατὰ τῶν Τούρκων. Πλέον τῶν 50 γενναίων τούτων ἐφονεύθησαν κατὰ τὴν μάχην τῆς 19 Ἀπριλίου. Ἐνα πολύτιμον αἶμα ἐχάθη, διότι ἀφότου οἱ Σουλιῶται ἔχασαν τὴν πατρίδα των δὲν ἀπομένουν παρὰ χίλιοι περίπου διεσπαρμένοι ἀνά τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς Ἰονίους νήσους. Τὰ πολεμικά των σώματα ὅμως εἶνε πάντοτε πολυάριθμα, διότι πολλοὶ Ρουμελιῶται, ἐλκυόμενοι ἀπὸ τὴν πολεμικὴν των φήμην, ἀρέσκονται νά συμπολεμοῦν καὶ εἰς τὴν σχολὴν των καθίστανται γενναῖοι στρατιῶται».

Μία συνέντευξις μὲ τὸν Μπότσαρη.

Ὁ Πέγκιο συνεβούλευσε τὸν Ρῶς νά λάβῃ μίαν ἰδιαιτέραν συνέντευξιν μὲ τὸν Κωνσταντῖνον Μπότσαρη, διὰ νά

προσπαθήση νὰ τὸν πείσῃ νὰ μειτεύσῃ ὑπὲρ συμφιλίωσης τῶν ἐριζόντων ἀρχηγῶν. Πράγματι ἐκάλεσε τὸν Μπότσαρην εἰς τὸ σπῆτι ὅπου ἔμενον καὶ διὰ διερμηνέως διεξήχθη ὁ ἀκόλουθος διάλογος :

— *Ρῶς.* Σεῖς ποὺ ὡς στρατιωτικὸς γνωρίζετε τὴν ἀνάγκην τῆς ὑποταγῆς, κάμετέ μου τὴν χάριν νὰ μοῦ εἰπῆτε ἂν ἐγκατελείπατε τὸ στρατόπεδον τῆ συγκαταθέσει τοῦ Προέδρου.

— *Μποτο.* Ὁ Πρόεδρος εἶνε ἀλήθεια ὅτι ἤθελε νὰ μείνωμε, ἀλλ' ἀναγκασθήκαμε νὰ φύγωμε γιατί ἀκούσαμε ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἀπειλεῖ νὰ κτυπήσῃ τὸ Μεσολόγγι καὶ νὰ πατήσῃ τὴ Στερεὰ Ἑλλάδα.

— *Ρῶς.* Ἀλλὰ πάντα ἐδείχθητε ἀπειθεῖς εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς κυβερνήσεως. Αὐτὸ εἶνε θλιβερὸν παράδειγμα. Θέλετε νὰ μείνετε εἰς τὴν Τρίπολιν; Ἐγὼ ποὺ ἀγαπῶ τὸν ἀγῶνα σας, καὶ εἶμαι πεπεισμένος ὅτι μόνον ἡ ἔνωσις θὰ σᾶς ὀδηγήσῃ εἰς τὴν νίκην, εἶμαι πρόθυμος νὰ μεταβῶ εἰς τὸ στρατόπεδον, ὡς ἀμερόληπτος μεσάζων. Ἄν σεῖς, Μπότσαρη, ἀναβάλετε τὴν ἀναχώρησίν σας, εἶμαι βέβαιος ὅτι καὶ οἱ ἄλλοι θὰ ἀλλάξουν ἀπόφασιν.

— *Μποτο.* Εἶνε ἀλήθεια ὅτι ἐφύγαμε ἀπὸ τὸ στρατόπεδο μὲ δυσἀρέσκεια κατὰ τοῦ Προέδρου, ἀλλὰ ἐμείναμε φίλοι. Δὲν μπορούμε νὰ ἀναβάλωμε τὴν ἀναχώρησί μας. Ἡ πατρίδα μας κινδυνεύει, πρέπει νὰ τρέξωμε νὰ τὴν προστατεύσωμε. Οἱ στρατιῶται μας βλέπουν τὰ σπῆτια των, τὰς οἰκογενείας των νὰ κινδυνεύουν. Καὶ θὰ μᾶς παραιτοῦσαν ἂν ἠθέλαμε νὰ μείνωμε περισσότερο στὸ Μωρηᾶ. Καὶ ἂν οἱ στρατιῶται μᾶς ἐγκαταλείβουν τί ὠφέλεια μπορῶ νὰ δώσω ἐγὼ μόνος στὸν Πρόεδρο; Θὰ γινόμεν ἄχρηστος καὶ στὸ Μωρηᾶ καὶ στὴ Στερεά.

— *Ρῶς.* Ἀφοῦ ἡ ἀπόφασίς σας εἶνε ἀμετάτρεπτος, δώσετέ μου τὸν λόγο σας ὅτι θὰ μείνετε πάντοτε φίλοι τοῦ Προέδρου καὶ θὰ ὑπακούετε τὰς διαταγὰς του.

— *Μποτο.* Σᾶς βεβαιώνω ὅτι δὲν ἔχω κανένα μῖσος ἐναντίον τοῦ Προέδρου καὶ σᾶς ὑπόσχομαι ὅτι θὰ εἶμαι πάντοτε φίλος του.

«Παρά τὰς πολλὰς ἀφορμὰς τὰς ὁποίας προέβαλε ὁ Μπότσαρης διὰ τὴν ἀπόφασίν των, ἀτυχῶς τὰ μετέπειτα γεγονότα ἀπέδειξαν ὅτι ἡ ἀναχώρησις τῶν στρατευμάτων τούτων ἦτο μία ἀπὸ τὰς κυριωτέρας αἰτίας τῆς πτώσεως τοῦ Ναυαρίνου.

«Εἰς τὴν Τρίπολιν ὑπάρχει σχολεῖον γραμματικῆς (;) εἰς τὸ ὁποῖον διδάσκεται ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ μὲ ἀνάγνωσιν Ἡροδότου, Ξενοφῶντος. Τὴν 8 Μαρτίου ἤνοιξεν ἐπίσης ἀλληλοδιδασκτικὸν σχολεῖον εἰς ἓνα τζαμί, μετατραπὲν διὰ τὴν χρῆσιν αὐτὴν καὶ δυνάμενον νὰ χωρέσῃ 400 μαθητάς. Ἔχει καὶ μικρὸν κήπον καὶ συντριβάνι.

«Διδάσκαλος τοῦ σχολείου τούτου εἶνε ὁ Γεώργιος Κωνσταντίνου, Κύπριος, σπουδάσας τὴν μέθοδον εἰς τὴν μεγάλην σχολὴν τοῦ Μπόροου Στρήτ τοῦ Λονδίνου. Πολλοὶ κύριοι ἐκ Τριπόλεως ἐπιβλέπουσιν τὸ σχολεῖον τοῦτο καὶ ὁ πρίγκηψ Ὑψηλάντης ἔχει ἰδιάζουσαν ἐπιμέλειαν δι' αὐτό.

«Πρὸ τίνος ἀπέθανεν εἰς Τρίπολιν ἓνας κάποιος Καβᾶς ἀπὸ τὴν Δημητσάναν, ἀποκαλούμενος **Σαμπανάκος**¹, ὁ ὁποῖος ἀδικημένος ἀπὸ τὴν φύσιν μὲ δύο καμποῦρες, εἶχε λάβῃ ὅμως ἀπὸ αὐτὴν τὸ δῶρον τοῦ αὐτοσχεδιάζειν. Χωρὴν νὰ γνωρίζῃ ἀνάγνωσιν οὔτε γραφὴν, ἔψαλλεν εἰς στίχοι τὴν ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Δὲν κατώρθωσεν νὰ συλλέξῃ παρὰ τὰ δύο τρίτα περίπου τῶν στίχων τούτων. Ὑπάρχον ἀνάμεσα εἰς αὐτοὺς ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἐπιτυχεῖς λάμπεις, πολλαὶ ραιφῶδιαι, ἐν τῷ συνόλω ὄχι ἀνάξια προσοχῆς».

* *

Ἐφῆκαν τὴν Τρίπολιν, διευθυνόμενοι πρὸς τὰς Καλάμας ὅπου ἐπεθύμουν νὰ συναντηθῶν μὲ τὸν Πρόεδρον. Εἰς μίαν σιάσιν των, ἐνῶ ἔτρωγον ἀρνὶ ψητό, εἰς ἓκ τῶν ἀγωγιατῶν των ἐπῆρε τὴν σπάλαν τοῦ ἀρνιοῦ καὶ τὴν ἐξήταξε μὲ προσοχὴν. Ὁ Πέγκιο περίεργος ἠρώτησε κάποιον ὁμιλοῦντα ἰταλικά, ὁ ὁποῖος τοῦ ἀπήντησεν ὅτι διαβάζει τὸ μέλλον. Καὶ εἰς τὸν γέλωτα τοῦ Πέγκιο προσέ-

¹ Ὁ Τσοπανάκος.

θηκε: «Μπορείτε νὰ γελᾶτε ὅσο θέλετε, ἀλλὰ τὴν παραμονὴν τῆς μάχης τῆς 19 Ἀπριλίου προεῖπε τὸ καταστρεπτικὸν ἀποτέλεσμά της ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς ἐξετάζων τὴν ὠμοπλάτην τοῦ ἀρνιοῦ. Διὰ τοῦτο ἡ σπάλα ὀνομάζεται ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας «ἡ ἔφημερίδα τῶν παληκαριῶν».

«Εἰς τὴν Τρίπολιν δὲν ὑπάρχουν ἀκόμη κώδωνες διὰ νὰ καλοῦν τοὺς πιστοὺς εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Μετὰ τεσσάρων ἑτῶν ἐλευθερίαν, ἐν Τριπόλει γίνεται ἀκόμη χρῆσις ἑνὸς τεμαχίου σιδήρου, κρεμασμένου εἰς τὴν πύλην τῆς πόλεως (διότι ὁ τουρκικὸς δεσποτισμὸς δὲν ἐπέτρεπε τὴν χρῆσιν κωδῶνων) ἐπὶ τοῦ ὁποίου κτυποῦν μὲ μίαν πέτραν, καὶ εἰς τὸν ἦχον ἐκείνον οἱ χριστιανοί, σὰν τὰς μελίσσας, συγκεντροῦνται εἰς τὴν γειτονικὴν ἐκκλησίαν».

Εἰς τὰς Καλάμας μὲ τὸν Μαυροκορδάτον.

Εἰς τὰς Καλάμας ὁ Πέγκιο κατέλυσεν εἰς τὴν οἰκίαν ὅπου ἔμενε καὶ ὁ Πρόεδρος Μαυροκορδάτος.

«Ἡ μορφή του μοῦ ἐφάνη πολὺ ὠραιότερα καὶ ζωηροτέρα ἀπὸ ὅ,τι τὴν παρίστανον αἱ εἰκόνες του, αἱ ὁποῖαι πωλοῦνται εἰς τὸ Λονδίνον. Φέρει εὐρωπαϊκὴν ἐνδυμασίαν. Ὅταν τὸν εἶδα διὰ πρώτην φορὰν εἰς Καλάμας ἦτο κακοντυμένος, κουρελιασμένος σχεδόν, ἀπὸ ἐπίδειξιν μᾶλλον παρὰ ἀπὸ ἀνάγκην. Ὅμιλεῖ μὲ πολλὴν κομψότητα καὶ εὐκολίαν τὰ Γαλλικά. Ἡ συνομιλία του εἶνε εὐχάριστος, γελαστὴ καὶ ἀλατισμένη. Ἐχει ἐτοιμότητα εἰς τὰς ἀπαντήσεις. Μίαν ἡμέραν ὁ Ρῶς εἶπε:

— Εἶνε ἀλήθεια πρᾶγμα περίεργον, ὅτι εἰς τὸ Παρίσι μιλοῦν περισσότερον διὰ τὰ ἑλληνικὰ ζητήματα παρὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

— Αὐτὸ συμβαίνει, ἀπήντησεν ὁ Μαυροκορδάτος, διότι εἶνε εὐκολώτερον νὰ μιλῇ κανεὶς παρὰ νὰ δρᾷ.

— Πιστεύω μᾶλλον, προσέθηκεν ὁ στρατηγός, ὅτι αὐτὸ συμβαίνει διότι, ὅπως καὶ οἱ ἔρωτευμένοι, μιλοῦμε πάντοτε δι' ἐκεῖνο πού ἀγαπᾶμε!

— Κρῖμα, παρετήρησεν ὁ Μαυροκορδάτος, ὅτι μέχρι τοῦδε ὁ ἔρωσ σας εἶνε πλατωνικός!

«Οὗτος ἔχει ὅλα τὰ προσόντα τὰ ἀπαιτούμενα δι' ἓνα ὑπουργόν. Λαμβάνει γνῶσιν καὶ διεκπεραιώνει μὲ ταχύτητα τὰς ὑποθέσεις. Καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ ἐχθροὶ του, μὴ δυνάμενοι νὰ ἀρνηθοῦν τὴν ἱκανότητά του εἰς τὰ δημόσια πράγματα, συνηθίζουσιν νὰ λέγουν ὅτι χειρίζεται καλλίτερα τὴν πένναν παρὰ τὸ σπαθί. Δὲν ἔξασκεῖ ἐπὶ τῶν συμπατριωτῶν του τὴν ἐπιρροὴν ἐκείνην τὴν ὁποίαν θὰ ἔπρεπε νὰ τοῦ ἐξασφαλίσουν ὁ πατριωτισμὸς του καὶ ἡ ἱκανότης του. Τοῦτο συμβαίνει διότι ἐγεννήθη εἰς τὸ Φανάρι, χωρὶς συγγενεῖς εἰς τὴν Ἑλλάδα, χωρὶς πλοῦτη, καὶ εἶνε ἠναγκασμένος νὰ παλαίῃ κατὰ τῶν κομμάτων καὶ τῶν μηχανορραφιῶν. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον οὗτος πολλάκις μεταχειρίζεται τὰ αὐτὰ μὲ τοὺς ἐχθροὺς του ὅπλα καὶ δυσκόλως θὰ δυνηθῇ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Γνωρίζει τὸν λαβύρινθον τῆς εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς. Ὁ σκοπὸς του εἶνε νὰ διατηρήσῃ τὴν Ἑλλάδα ἀνεξάρτητον, ἀλλ' ἂν μίαν ἡμέραν ἡ Ἑλλὰς εὐρεθῇ ἠναγκασμένη νὰ ἐκλέξῃ ἓνα προστάτην, πιστεύω ὅτι ὁ Μαυροκορδάτος θὰ προετίμα τὸν ἰσχυρότερον καὶ μᾶλλον ἀμερόληπτον, τὴν Μεγάλην Βρετανίαν.

Γ. Κουντουριώτης

«Ὁ Μαυροκορδάτος εἶχε τὴν καλωσύνην νὰ μὲ παρουσιάσῃ εἰς τὸν Πρόεδρον Γεώργιον Κουντουριώτην. Κομψοενδεδυμένος μὲ τὸ νησιωτικόν του φόρεμα, ἐκάθητο τουρκιστὶ εἰς ἓνα σοφᾶν, μετρῶν τὸ κομβολόγι του. Ἐπειδὴ δὲν ὀμιλεῖ καμμίαν ξένην γλῶσσαν, διὰ τοῦτο ὅσας φορὰς τὸν εἶδα δὲν εἶχα μαζί του παρὰ σύντομον καὶ ἀσήμαντον συνδιάλεξιν. Ἡ οἰκογένεια Κουντουριώτη εἶνε ἀναμφιβόλως ἡ πλουσιωτέρα τῆς Ὑδρας. Ἡ περιουσία του ἀνέρχεται εἰς ἓν ἑκατομμύριον ταλλήρων. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπαναστάσεως, ἡ οἰκογένεια αὕτη συνετέλεσεν εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ

στόλου μὲ σημαντικὰ ποσὰ χρημάτων. Ἡ θυσία αὕτη καὶ ἡ φήμη του ὡς ἀκεραίου χαρακτῆρος ἀνύψωσαν τὸν Κουντουριώτην εἰς τὴν ἀνωτάτην θέσιν τῆς κυβερνήσεως. Ἄλλ' ἔκτοτε ἡ φήμη του διαρκῶς μειοῦται. Ἐθεωρεῖτο κατ' ἀρχὰς ὡς χαρακτῆρος σταθεροῦ, ἀλλ' ἡ πείρα ἀπέδειξεν ὅτι εἶνε μᾶλλον πείσμων παρά σταθερός. Ἡ ἀκεραιότης του εἶνε ἀμεμπτος, ἀλλὰ τὸν κατηγοροῦν ὡς μεροληπτοῦντα ὑπὲρ τῶν φίλων του καὶ τῶν Ὑδραίων. Ἡ ἀτυχὴς ἔκβασις δὲ τῆς στρατιωτικῆς ἀποστολῆς τὴν ὁποίαν ἀνέλαβεν ἐναντίον τῶν Αἰγυπτίων, ἐμείωσε τὸ γόητρόν του. Ὅσον δὴποτε ὅμως ἡ διοίκησις του καὶ ἂν κατακριθῆ, ὁ Κουντουριώτης θὰ παρέχῃ πάντοτε παράδειγμα χρήσιμον εἰς μίαν ἐπανάστασιν, ὅτι δηλαδὴ οἱ ἰδιοκτῆται, ἀντὶ νὰ ἀποφεύγουν τὰς δημοσίας ὑπηρεσίας, καὶ νὰ στέκουν εἰς τὸ ἀκρογιάλι θαυμάζοντες τὴν καταιγίδα, ὀφείλουν νὰ ριφθοῦν εἰς τὴν θύελλαν μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους πολίτας καὶ νὰ χαθοῦν, ἂν εἶνε ἀνάγκη, μὲ τὴν πατρίδα.

«Τὸ στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων ἀντὶ νὰ λαμβάνῃ ἐνισχύσεις, ἐξησθένιζε καθημερινῶς λόγῳ τῆς ἀναχωρήσεως πολλῶν στρατιωτῶν, οἱ ὁποῖοι εἰς τὴν Ἑλλάδα συνηθίζουσαν νὰ ἐγκαταλείπουν τὰς σημαίας των κατὰ βούλησιν. Εἰς μάτην ὁ Πρόεδρος ἀπεπειράθη νὰ ὀπλίσῃ τὸν γενναῖον καὶ φιλοπόλεμον λαὸν τῆς Ἀρκαδίας. Κατ' ἀρχὰς μερικαὶ χιλιάδες Ἀρκάδων προσέτρεξαν εἰς βοήθειαν τοῦ Ναυαρίνου, ἀλλὰ κατόπιν σιγὰ - σιγὰ ἐγκατέλειπον τὸ στρατόπεδον. Οἱ ἄλλοι κάτοικοι τῆς Πελοποννήσου, θυμωθέντες ἀπὸ τὰς ἀρπαγὰς καὶ τὰς βιαιοπραγίας τῶν Ρουμελιωτῶν, ἤρνοῦντο νὰ λάβουν τὰ ὄπλα, ἂν δὲν τοὺς ἔδιδον ὡς ἀρχηγόν των τὸν Κολοκοτρώνην, ὑπὸ τὸν ὁποῖον εἶχον κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη θριαμβεύσῃ δύο φορὰς κατὰ τῶν Τούρκων. Ἐν τούτοις τὸ Ναυαρίνον, χωρὶς ἐλπίδα νὰ προστατευθῆ κατὰ ξηρὰν, δὲν εἶχεν ἄλλην ἐπικοινωνίαν ἐλευθέραν παρά διὰ θαλάσσης. Ὁ Πρόεδρος μετέβη λοιπὸν εἰς Καλάμας διὰ νὰ ἀνοίξῃ διαπραγματεύσεις μὲ τοὺς Μανιάτας καὶ τοὺς πείσῃ νὰ τρέξουν εἰς βοήθειαν τοῦ Ναυαρίνου.

«Ἐσκόπευεν ἐπίσης ὁ Πρόεδρος νὰ μεταβῆ διὰ θαλάσ-

σης εἰς τὸ παλαιὸν Ναυαρίνον διὰ τὰ ἐμφυχώση τὴν φρουρὰν τοῦ Νεοκάστρου καὶ διευθύνῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐπεβιβάσθημεν εἰς τὸν Ἀλμυρὸν (τοποθεσίαν τῆς περιοχῆς τῆς Σπάρτης) ἔτοιμοι ὅπως ἀποπλεύσωμεν. Ἄλλ' ἐνῶ ὁ ἄνεμος ἤγαντιοῦτο εἰς τὸν ἀπόπλου, ἔφθασεν ἡ εἶδησις ὅτι ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος ἦτο ἔμπροσθεν τῆς Μεθώνης.

Ἐν τούτοις ὁ στρατηγὸς Μουρτζίνος, εἰς ἐκ τῶν τριῶν ὑπουργῶν τῶν στρατιωτικῶν, καὶ εἰς τῶν ἰσχυροτέρων προκρίτων τῆς Μάνης, κατῆλθεν εἰς Ἀλμυρὸν διὰ τὰ συνεννοηθῆναι μετὰ τὸν Πρόεδρον, ἀκολουθούμενος ἀπὸ ἑκατοντάδα στρατιωτῶν του. Οἱ Μανιάται, ὡς γνωστόν, δὲν ὑπετάχθησαν ποτὲ εἰς τοὺς Τούρκους. Προστατευόμενοι ἀπὸ τὰ ἀπόκρημνα βουνά των καὶ ἀκόμη περισσότερο ἀπὸ τὴν πενίαν των, παρέμειναν πάντοτε ἀνεξάρτητοι.

Ἐἶνε ὀλιγώτερον ὠραῖοι κατὰ τὸ πρόσωπον, ἀλλὰ σοβαρώτεροι καὶ ἀγριώτεροι τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. Διακρίνονται προσέτι ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας κατὰ τὴν μακρὰν κόμην, τὴν ὁποίαν φέρουν λυτὴν ἐπὶ τῶν ὤμων καὶ τὰ πλατεῖα βρακιά μὲ πολλὰς πτυχάς. Ὁ στρατηγὸς Μουρτζίνος πρωτοστατεῖ μετὰ τῶν στρατιωτῶν, ὅχι μόνον λόγῳ τῶν χρυσομένων ὅπλων του, ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῶν πελωρίων μουστακιῶν του (κάτω ἀπὸ τὰ ὁποῖα δὲν φαίνεται ὅτι ἔχαράχθη ποτὲ χαμόγελο) καὶ τοῦ ρωμαλέου καὶ ἀξέστου σώματός του.

Ἐκεῖνος ἐκάθησε παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Προέδρου εἰς τὸ ἀκρογιάλι, ὅπου ἔλαβε χώραν ἡ συνδιάλεξις. Συνετάχθη προκήρυξις ὅπως δημοσιευθῆναι εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Μάνης, πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως σηκωθῆναι εἰς τὰ ὅπλα ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς. Ἀνεγνώσθη εἰς ὅλους τοὺς ἐκεῖ παρόντας στρατιώτας, ἀλλὰ δὲν εἶδα εἰς τὸ πρόσωπόν των καμμίαν ἐνδειξιν συγκινήσεως. Οὔτε ἡ προκήρυξις ἔκαμε μεγαλυτέραν ἐντύπωσιν ὅταν βραδύτερον ἐκοινοποιήθη εἰς τὰ βουνά των. Οἱ Μανιάται δὲν δίδουν τὸ αἷμα των δωρεάν. Δύναται τὰ ἐφαρμοσθῆναι εἰς αὐτοὺς τὸ ρητόν. «Ὅχι λεπτά, ὅχι Μανιά-

τες». (Point d'argent, point des Mainotes). Καὶ ἡ ἐλπίς αὐτῆ βοηθείας ἐξηφανίσθη διὰ τὸ Ναυαρίνον».

Ληξάσης τῆς ἀποστολῆς του διὰ τῆς παραδόσεως τῶν ἐπιστολῶν πρὸς τὸν Πρόεδρον, ὁ Πέκκιο ἐπέστρεψεν εἰς τὸ Ναύπλιον. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν του δὲν ἐπῆρε μαζί του συνοδούς, «διότι ἀντελήφθη ὅτι μπορεῖ κανεὶς νὰ ταξειδεύῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον ἴσως μὲ μεγαλυτέραν ἀσφάλειαν παρὰ εἰς τὴν Ἰταλίαν, Ἰσπανίαν καὶ Πορτογαλίαν. Ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Πελοποννήσου εἶνε τώρα ὠπλισμένοι μὲ ἓνα ὄπλον, ἓνα ἢ δύο πιστόλια καὶ ἓνα γιαταγάνι. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς τουρκοκρατίας δὲν ἠδύναντο νὰ φέρουν ὄπλα. Τώρα φέρουν ἐπιδεικτικῶς τὰ ὄπλα τὰ ὅποια ἐπῆραν ἀπὸ τοὺς τυράννους των. Μία γενικὴ ἐπανάστασις εἰς τὴν Πελοπόννησον δύναται νὰ παράσχη πεντήκοντα χιλιάδας πολεμιστῶν.

«Ὁ λαὸς εἶνε ὠραῖος καὶ ρωμαλέος παντοῦ. Εἰς τὰς πολλὰς ἐπισκέψεις πού ἔκαμα εἰς τὴν Τρίπολιν καὶ Καλάμας, ἠδυνήθη ἐπὶ τέλους νὰ ἴδω τό... ἀόρατον φῦλον. Δὲν εἶνε βεβαίως κατώτερον τῶν ἐπαίνων πού τοῦ ἔχουν ἀπονεύμη καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ τοῦ ἀπονέμουν οἱ ποιηταί.

«Εἶδα τέσσαρα Ἐπαρχεῖα (δηλαδὴ Νομαρχίας). Μὴ νομισθῆ ὅτι ὁμοιάζουν κατ' οὐδὲν μὲ τὰ ἰδικά μας γραφεῖα. Δὲν ὑπάρχει ἀκόμη εἰς κανὲν μέρος δημοτικὴ διοίκησις. Τὰ δικαστήρια δὲν ὀργανώθησαν ἀκόμη. Ὁ Ἐπαρχος λοιπὸν συγκεντρώνει πολλὰς ἐξουσίας, αἱ ὅποια θὰ ἔπρεπε νὰ ἦνε χωρισταὶ ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν του. Τὸ Ἐπαρχεῖον ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓνα γραμματεῖα, ἓνα ἀστυνομικὸν καὶ τὸν Ἐπαρχον, ὁ ὅποιος ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κοιμάται, τρώγει καὶ δέχεται ἀκροάσεις εἰς τὸ αὐτὸ δωμάτιον.

«Δὲν ὑπάρχει κανὲν ταχυδρομεῖον καθ' ὅλην τὴν Πελοπόννησον. Ἡ κυβέρνησις ἀλληλογραφεῖ δι' εἰδικῶν ταχυδρομῶν, οἱ δὲ ἰδιῶται διὰ νὰ στείλουν μίαν ἐπιστολὴν εἶνε ὑποχρεωμένοι νὰ μεταχειρισθοῦν εἰδικὸν ἀπεσταλμένον.

«Αἱ ἑφημερίδες τῆς Ὑδρας, Ἀθηνῶν καὶ Μεσολογγίου δὲν κυκλοφοροῦν ἀκόμη μεταξύ τῶν κάτω τάξεων τοῦ λαοῦ. Ἀπὸ τὴν μορφωμένην ὁμως τάξιν ἀναγινώσκονται ἀπλήστως. Ἡ ἑφημερίς τοῦ Μεσολογγίου συντηρεῖται μὲ τὴν κατανάλωσιν ποῦ ἔχει εἰς τὰς Ἰονίους νήσους. Ἡ τῆς Ὑδρας ἔχει διακοσίους συνδρομητὰς καὶ ἡ τῶν Ἀθηνῶν ἀκόμη ὀλιγωτέρους.

«Αἱ ἔθνικαὶ γαῖαι ἔχουν ἐνοικιασθῆ ἑρέτος πλέον τοῦ διπλασίου τοῦ παρελθόντος ἔτους. Ἡ αὔξησις αὕτη ὀφείλεται εἰς τὴν παῦσιν τοῦ μονοπωλίου τὸ ὁποῖον ἐξήσκουν κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη οἱ προύχοντες, εἰς τὰς ἐνοικιάσεις καὶ εἰς τὴν αὔξησιν τῆς καλλιεργείας, ὀφειλομένην εἰς τὴν ἐμπιστοσύνην ἣ ὁποία ἀναγεννᾶται μεταξύ τῶν πληθυσμῶν.

«Αὐταὶ εἶνε αἱ ἐντυπώσεις μου ἀπὸ τὸ διάστημα τὸ ὁποῖον διέτρεξα εἰς τὸν Μωρηᾶν, δηλαδὴ ἀπὸ Ναυπλίου μέχρι Καλαμῶν. Ἀλλὰ τί ἔκαμαν λοιπὸν οἱ Ἕλληνες κατὰ τὰ τέσσαρα αὐτὰ ἔτη, θὰ ἐρωτήσῃ τις; Πολὺ ὀλίγα. Ἀλλὰ τί ἠδύνατο νὰ κάμῃ εἰς λαὸς ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ ἀπέκρουσε δύο τουρκικὰς εἰσβολὰς, ὑπέστη μετὰ τινὰς μῆνας ἓνα ἐμφύλιον πόλεμον; Καὶ τί δύναται νὰ κάμῃ ἓνας λαὸς ἐξερχόμενος ἀπὸ κτηνώδη δουλείαν τεσσάρων αἰώνων; Ἡ τυραννὴ πλήττει τὴν ζωτικότητα ἐνὸς ἔθνους. Τὰ δὲ ἀποτελέσματα τοῦ θανατηφόρου δηλητηρίου ἐξακολουθοῦν καὶ μετὰ τὴν πέρασ τῆς ἀφορμῆς».

Ὁ θάνατος τοῦ Σανταρόζα.

Ἐπανελθὼν εἰς τὸ Ναύπλιον εὔρεν ὅλους συζητοῦντας διὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Ναυαρίνου. Καὶ ὁ Πέγκιο ἐθλίβη διὰ τὸ γεγονός, διότι κατὰ τὴν τραγικὴν αὐτὴν μάχην ἐφρονεῦθη εἰς τῶν καλλιτέρων φίλων του, ὁ Σανταρόζα, ὁ ὁποῖος πρὸ ὀλίγων μόλις ἡμερῶν, μαθὼν τὴν ἀφίξιν τοῦ Πέγκιο εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔσπευσε νὰ τοῦ γράψῃ ἀπὸ τὴν Σφακτηρίαν μίαν ὠραίαν ἐπιστολήν, τὴν ὁποίαν δημοσιεύει εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου του.

«Τὸ γεγονός τοῦτο μοῦ ἐπλήγωσε τὴν καρδίαν. Ὁ κόμης Σανταρόζα, τρυφερὸς φίλος μου, ἐφρονεῦθη κατὰ τὴν μάχην

αυτήν. Ἀπό τινων μηνῶν εἶχεν ἔλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ τὸν ταγματάρχην Κολλένιο διὰ νὰ προσφέρῃ τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τὴν κυβέρνησιν. Ἰδὼν ὅτι ἡ προσφορά του ἔγινε μὲ ψυχρότητα δεκτὴ, ἐκεῖνος, μὲ τὸν ἐνθουσιασμὸν σταυροφόρου, ἐφόρεσεν ἄλβανικὴν ἐνδυμασίαν, ἐρρίφθη ὡς ἀπλοῦς στρατιώτης μετὰ τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ κατὰ τὴν δρᾶσιν προσεπάθησε νὰ μεταδώσῃ τὸν ἐνθουσιασμὸν του εἰς τοὺς στρατιώτας. Τὴν ἡμέραν τῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς νήσου, δὲν ἠθέλησε νὰ σωθῆ φεύγων μαζί μὲ τοὺς φυγάδας ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ βρικόου «Ἄρης», ἀλλ' ἔμεινεν ἀναμένων τὸν ἐχθρόν. Οἱ ὀλίγοι Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι ἠκολούθησαν τὸ παράδειγμά του, ἀντιμετώπισαν μαζί του ἔνδοξον ἀλλ' ἀνωφελῆ θάνατον. Ὁ στρατὸς τοῦ Πεδεμοντίου πρέπει νὰ λατρεύῃ τὴν μνήμην τῶν δύο διακεκριμένων ἀξιωματικῶν του, τοῦ κόμητος Σάντα Ρόζα καὶ τοῦ ἀντισυνταγματάρχου Ταρέλλα, οἵτινες, εἰς τὴν γῆν τὴν παλαιὰν ἀδελφὴν τῆς Ἰταλίας, ἀνήγειραν διὰ τοῦ θανάτου των μνημεῖον τῆς ἰταλικῆς γενναιότητος. Ὁ Ταρέλλα ἀπέθανεν εἰς τὴν μάχην τοῦ Πέτα τὸ 1822».

Ἡ ἥτις αὕτη ἔπεισε τέλος τὸ νομοθετικὸν σῶμα νὰ μὴ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν ἄρνησίν του διὰ τὸν σχηματισμὸν σώματος τακτικοῦ στρατοῦ. Καὶ ἀπεφάσισέ παμψηφεί ὅπως ἡ κυβέρνησις μισθώσῃ τέσσαρας χιλιάδας ξένους καὶ ὀργανώσῃ ἕξ χιλιάδας ἐθνικοῦ τακτικοῦ στρατοῦ.

Διχόνοιαι καὶ μηχανορραφίαι.

Ἐν τούτοις δὲν ἔπαυον δυστυχῶς αἱ ἔριδες καὶ αἱ διχόνοιαι μετὰ τῶν ἀρχηγῶν καὶ ὁ Πέγκιο ἀφηγεῖται τὰς παρασκηνιακὰς μηχανορραφίας ὅσον ἀφορᾷ τὴν τύχην τοῦ Κολοκοτρώνη, ὁ ὁποῖος, μαζί μὲ διαφόρους προκρίτους τῆς Πελοποννήσου, εὗρισκετο αἰχμάλωτος τῆς κυβερνήσεως εἰς τὴν Ὑδραν. Ἐπειδὴ ἡ στρατιωτικὴ κατάστασις εἶχε χειροερεύση ἀφότου ὁ Κολοκοτρώνης ἀπεμακρύνθη τῆς ἀρχηγίας, μερικαὶ ἐπαρχίαι τῆς Πελοποννήσου ἀπῆλθον τὴν ἰπόλυσίν του.

«Ὁ ἴδιος ὁ Κολοκοτρώνης δις εἶχε ζητήσῃ ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν νὰ πολεμήσῃ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, δίδων ὡς ὀμήρους τοὺς υἱοὺς του. Οἱ κάτοικοι τοῦ Μωρέως ἐπέμενον, παραμένοντες ἀδιάφοροι θεαταὶ τοῦ πολέμου, ἂν ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἀνελάμβανε τὴν ἀρχιστρατηγίαν. Εἰς τὴν κυβέρνησιν, ἣ ὁποία ἔβλεπεν ἐπικειμένην τὴν πῶσιν τοῦ Ναυαρίνου, χωρὶς νὰ ἔχη τὰ μέσα νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειάν του, χωρὶς στρατόν, ἐγκαταλειφθεῖσα πλέον ἀπὸ τὸν λαὸν τῆς Πελοποννήσου, ἄλλη ἐλπίς δὲν ἀπέμενε παρὰ νὰ ριφθῇ εἰς τὰς ἀγκάλας ἐκείνου ὁ ὁποῖος εἶχε σῶσῃ ἄλλοτε τὴν Πελοπόννησον.

«Δύο μέλη τῆς κυβερνήσεως ἦσαν εὐνοϊκὰ διὰ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ Κολοκοτρώνη, καὶ δύο ἀντίθετα. Ἀνεβλήθη λοιπὸν ἡ λήψις ἀποφάσεως μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ Προέδρου, τοῦ ὁποίου ἡ γνώμη ἔμελλε νὰ ὑπερισχύσῃ. Δὲν ἐβράδυνεν ὁ Πρόεδρος νὰ ἔλθῃ εἰς τὸ Ναύπλιον, ἀφοῦ δὲν κατώρθωσε νὰ συλλέξῃ στρατόν. Ἡ ἀφίξις του ἀπετέλεσε τὸ σύνθημα μιᾶς πάλης μηχανορραφιῶν.

«Ὁ Κωλέττης, ὁ ὁποῖος πρὸ μηνῶν εἶχε πολεμήσῃ τὸν Κολοκοτρώνη, ἀντιτίθετο εἰς τὴν ἀπόλυσίν του. Ὁ Πρόεδρος, θυμωμένος ἐναντίον τοῦ Κωλέττη, διότι τὸν ἐθεώρει ὡς τὸν ραδιορρήσαντα τὰ ρουμελιωτικὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα ἐγκατέλειπον τὸ στρατόπεδον εἰς τὸ Κρεμμύδι, ἤθελε τὴν ἀποπομπὴν του ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν. Τὸ κόμμα τοῦ Κολοκοτρώνη, τὸ ὁποῖον ἐσῆκωνεν ἤδη τὴν κεφαλὴν, ἀπέδιδεν εἰς τὴν ἀπειρίαν τοῦ Προέδρου ὅλας τὰς συμφορὰς καὶ ἀποτυχίας τῆς ἐκστρατείας ταύτης καὶ ἐζήτηε καὶ αὐτὸ τὴν ἀποπομπὴν τοῦ Μαυροκορδάτου, ὡς τοῦ μᾶλλον ἐμπιστου τοῦ συμβούλου.

«Οἱ φίλοι τῆς ὁμονοίας ἔκρινον ἄδικον καὶ ἄφρονα τὴν ἀποπομπὴν τόσον τοῦ ἐνὸς ὅσον καὶ τοῦ ἄλλου τῶν δύο προσώπων, καθ' ἣν στιγμὴν ἡ Ἑλλὰς εἶχεν ἀνάγκην ὅπως σωθῇ διὰ τῆς ἐνώσεως ὅλων τῶν κομμάτων. Ὁ Πρόεδρος καὶ ὁ Μαυροκορδάτος ἐφάνησαν διατεθειμένοι νὰ δώσουν τὴν παραίτησίν των. Ἄλλ' ὁ Πρόεδρος ἐν τέλει ἀντιλαμβανόμενος ὅτι εἶχεν ἀνάγκην συμμάχων εἰς τὴν κυβέρνησιν

Δ. ΜΠΙΣΚΙΝΗ

ΚΑΛΗ ΑΡΧΗ

κατὰ τοῦ κυριωτέρου ἐχθροῦ του, τοῦ Κολοκοτρώνη, παρή-
τησε τὴν ἰδέαν νὰ ἀπαιτήσῃ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Κω-
λέττη καὶ ἀφῆκεν εἰς τὴν φρόνησιν τοῦ νομοθετικοῦ σώ-
ματος νὰ ἀποφασίσῃ περὶ τῆς τύχης τοῦ Κολοκοτρώνη.

«Τὸ μικρὸν τοῦτο δείγμα συγκρούσεως συμφερόντων καὶ
παθῶν, ἀρκεῖ ὅπως δείξῃ ὅτι οἱ σημερινοὶ Ἕλληνες διετή-
ρησαν τὴν ἀνησυχίαν, τὴν ἐχθρότητα καὶ τὰ πολιτικὰ ἐκεῖνα
πάθη τὰ ὁποῖα εἶχον οἱ πρόγονοὶ των ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς
Ἑλλάδος, εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα,
τὴν Σικελίαν, παντοῦ ὅπου εἶχον ἐγκατασταθῆ.

«Ἐνῶ ἐξηκολούθει ἡ διαμάχη αὕτη, ἐπλησίαζεν ἡ ἐποχὴ
κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Τοῦρκοι τῆς Εὐβοίας συνήθιζον νὰ
εἰσβάλουν εἰς τὴν Ἀττικὴν. Ἐπιθυμῶν λοιπὸν νὰ ἴδω τὰς
Ἀθήνας πρὶν ἢ ἀκόμη ἀρχίσουν αἱ ἐχθρικαὶ αὐταὶ ἐπιδρο-
μαί, δὲν ἔχασα καιρὸν καὶ ἀνεχώρησα δι' Ὑδραν τὴν ἰδίαν
πρωτῶν κατὰ τὴν ὁποίαν ἔμελλε νὰ ἀρχίσῃ ἡ συζήτησις
τοῦ νομοθετικοῦ σώματος σχετικῶς μὲ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ
Κολοκοτρώνη».

Ἐναύλωσε ἓνα καίτι καὶ ἐξεκίνησε μὲ δυνατὴν τρικυ-
μίαν. Οἱ ναῦται ἐτραγουδοῦσαν ἐπαναστατικὰ τραγούδια.
Ὀλίγα ἔλαια καὶ σκόρδα ἀπετέλουν τὸ δεῖπνον των, διότι
ἦτο νηστήσιμος ἡμέρα.

«Μὲ τὰς τέσσαρας Σαρακοστὰς τὰς ὁποίας ἐπιβάλλει ἡ
θρησκεία των, ἔχουν οἱ Ἕλληνες 236 νηστήσιμους ἡμέρας
τὸ ἔτος. Δὲν ἤξεύρω διὰ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, ἀλλ' ὁ κοι-
νὸς λαὸς τηρεῖ αὐστηρῶς τὰς νηστείας. Πολλάκις καὶ ἐγὼ
ἔπεσα θῦμα τῶν νηστειῶν αὐτῶν καὶ πολλὰς ἡμέρας ἐστε-
ρήθην τοῦ ἐλαφροῦ καὶ εὐγεύστου ἑλληνικοῦ γάλακτος».

Πρῶτον προσήγγισαν εἰς τὰς Σπέτσας, ὅπου εὔρε τον
λαὸν πανηγυρίζοντα τὴν νίκην τοῦ Μιαούλη, πυρπολήσαν-
τος τὸν τουρκικὸν στόλον εἰς Μεθώνην.

Ὁμιλία μὲ τὸν Κολοκοτρώνην.

Μόλις ἔφθασεν εἰς τὰς Σπέτσας, ὁ Πέγκιο ἐζήτησε νὰ
συναντήσῃ τὸν γραμματέα τῆς τοπικῆς Γερουσίας, ὁ ὁποῖος
«ἦτο Ἐπτανήσιος ἱερωμένος ὁμιλῶν καλὰ τὴν ἰταλικὴν,

σοβαρὸς καὶ μὲ μορφὴν τὴν ὁποίαν καθίστα μεγαλοπρεπῆ μία μακρὰ καὶ λευκὴ γενειάς». Τὸν ἠρώτησεν ἂν ἦτο ἀληθὴς ἢ εἶδῃσις ὅτι ὁ Μιαούλης ἐπυρπόλησε μέρος τοῦ τουρκικοῦ στόλου εἰς τὴν Μεθώνην. Οὗτος τὴν ἐπεβεβαίωσε καὶ τοῦ ἔδειξε μάλιστα ἐκεῖ μερικὰ ἀπὸ τὰ μπουρλότα τὰ ὁποῖα ἔλαβον μέρος. Τότε τὸν ἠρώτησε πῶς οἱ Σπετσιῶται δὲν ἐφοβοῦντο μήπως οἱ Τούρκοι ἐκδικούμενοι καταστρέψουν τὴν νῆσόν των, ὅπως τὰ Ψαρά. Ἄλλ' ἐκεῖνος τοῦ ἐξήγησεν ὅτι δὲν ἐφοβοῦντο διότι οἱ ἐχθροὶ μὲ μικρὰς δυνάμεις δὲν θὰ ἐτόλμων νὰ ἐπιτεθοῦν, ἂν δὲ ἐπῆρχοντο κατὰ τῆς νήσου μὲ μεγάλας δυνάμεις θὰ τοὺς ἔβλεπον οἱ νησιῶται καὶ θὰ τοὺς ὑπεδέχοντο μὲ μπουρλότα, ἐνῶ ταυτοχρόνως θὰ εἰδοποιούν τοὺς εἰς τὴν ἀπέναντι ξηράν, ὅπως τοὺς ἀποστείλουν εἰς βοήθειαν 3 - 4 χιλιάδας ἀνδρῶν.

Κατόπιν ἡ συζήτησις περιστράφη εἰς τὴν διχόνοιαν τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὁ σεβάσμιος κληρικὸς παρετήρησε :

«Δὲν εἶναι διόλου παράδοξον ἂν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ὑπάρχῃ κάποια διχόνοια. Αἱ διαιρέσεις εἶναι ἀναπόφευκτοὶ εἰς ἓν γεννώμενον κράτος. Οἱ λαοὶ οἱ εὐρισκόμενοι ἐν ἐπαναστάσει διατελοῦν εἰς κατάστασιν παροξυσμοῦ, ἢ φρόνησις δὲν ἐπανέρχεται παρὰ μόνον ὅταν τὸ παραλήρημα παύσῃ. Μήπως καὶ ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία δὲν ἤρχισε μὲ μίαν ἀδελφοκτονίαν; Ὅπωςδήποτε εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ἔγινεν ἀκόμη κανὲν ἔγκλημα πού νὰ ὁμοιάζῃ μὲ αὐτό. Εἰς τὸν ἠθικόν, καθὼς καὶ εἰς τὸν φυσικόν, κόσμον ἡ ἀρχὴ τῶν πραγμάτων εἶναι ἄμορφος, ἀτελής καὶ κακὸς σχηματισμός».

*
* *

Ἐνῶ ὠμίλου ἐπλησίασαν τέσσαρες λεβένται. Ἦσαν οἱ ἀδελφοὶ τῆς Μπουμπουλίνας. Τὸν ἐκάλεσαν νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν ἀδελφὴν των.

«Ἡ νεωτέρα αὐτῆ Ἀμαζών, (ἀντικείμενον σατυρῶν καὶ ἐπαίνων ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων) ἦτο 40 ἐτῶν, μὲ πρόσωπον ἡλιοκαές, μάτια ζωηρά, γεμάται φωτιὰν αἱ κινήσεις της». Τὸν ἐδέχθη πανηγυρικῶς. Ὁ Πέκκιο τῆς ἀνήγγειλεν

ὅτι ἐπίκειται ἡ ἀπόλυσις τοῦ Κολοκοτρώνη. « Ἄν εἶν' ἔτσι, εἶπεν ἐκείνη, θέλω νὰ γυρίσω μαζί του στοῦ στρατόπεδο γιὰ νὰ πολεμήσω τοὺς Τούρκους ». Ἄλλ' ἡ δυστυχὴς δὲν ἐπρόφθασε νὰ πραγματοποιήσῃ τὸν πόθον της, διότι μετὰ 15 ἡμέρας ἐδολοφονεῖτο εἰς τὸ παράθυρό της ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς ἐνὸς κοριτσιοῦ, πού ὁ ἀδελφός της εἶχεν ἀπαγάγῃ ».

Μὲ τὸ καῖκι ἐπῆγεν εἰς τὴν Ὑδραν ὁ Πέγκιο. Μόλις εἰσῆλθεν εἰς τὸν λιμένα κατεπλάγη ἀπὸ τὸν θόρυβον καὶ

Μπουμπουλίνα

τὴν ἐργασίαν. Κατεσκευάζοντο τρία πυρπολικά πλοῖα διὰ τὸν στόλον τοῦ Μιαούλη. Ἔσπευσε νὰ τὰ ἐπισκεφθῇ καὶ μᾶς δίδει μίαν ἐνδιαφέρουσαν περιγραφὴν των :

« Τὰ πλοῖα αὐτὰ εἶναι ἀπλούστατα. Ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἓν σκάφος, τοῦ ὁποίου τὸ ἐσωτερικὸν ἔχει μεταβληθῆ εἰς εἶδος ὑπονόμου ἐκρηκτικῆς, διότι ἔχουν τοποθετηθῆ ἐκεῖ πυρίτις, κατράμι καὶ ἄλλαι ἀναφλεκτικαὶ ὕλαι. Ἐν αὐτῷ πυρίτιδος, τὸ ὁποῖον γυρίζει περίξ, χρησιμεύει ὅπως διατηρῇ τὴν συγκοινωνίαν μὲ τὰ βαρέλια αὐτά, καὶ συγκοι-

νωνεῖ ἀπέξω μὲ δύο τρύπας εἰς τὴν πρῶραν. Ὅταν τὸ μπουρλότο (εἴτε ὑπὸ τὴν προστασίαν σκότους, τὴν νύκτα, εἴτε ὑπὸ τὴν προστασίαν κάποιου πολεμικοῦ βρικίου, τὴν ἡμέραν) σκαλώσῃ ἐπάνω εἰς τὸ ἐχθρικὸν πλοῖον, οἱ ναυτικοὶ μπαίνουν εἰς μίαν βάρκαν καὶ ὁ τελευταῖος πού κατεβαίνει βάζει φωτιὰν εἰς τὰς δύο ὀπὰς τῆς πρύμνης. Ἐπειτα ἡ βάρκα ἀπομακρύνεται τάχιστα διὰ νὰ διαφύγῃ τὴν ἐκρηκτικὴν τοῦ μπουρλότου. Κάθε πυρπολητὴς λαμβάνει ἀμοιβὴν ἑκτακτον ἑκατὸν δολλαρίων. Ὁ Μιαούλης ἔδωσε διακόσια εἰς ἕκαστον τῶν πυρπολητῶν οἱ ὁποῖοι ἐξέθηκαν τὴν ζωὴν των εἰς τὴν Μεθώνην. Κάθε μπουρλότο κοστίζει 3 - 4 χιλ. δολλάρια, ἀναλόγως τοῦ μεγέθους. Οἱ Ὑδραῖοι θαλασσινοὶ

παρεσκευάζον τὰ πλοῖα αὐτὰ ὅπως θὰ ἠτοίμαζον μίαν αἴθουσαν χοροῦ . . . καὶ ὅμως μμποροῦν αὐτὰ νὰ γίνουν ὁ τάφος των!»

Ἐδύσκει τοὺς Ὑδραίους σιωπηλοὺς μᾶλλον, εὐκινήτους, ρωμαλέους. Ὅλιγοὶ ἐγνώριζον ἀνάγνωσιν καὶ γραφήν, ἀλλὰ πολλοὶ ὠμίλουν 2 - 3 γλώσσας, ἰταλικά, γαλλικά, τουρκικά.

Ἐπεσκέφθη τὸν Λάζαρον Κουντουριώτην καὶ τοῦ ἐζήτησε νὰ τοῦ ἐπιτρέψη νὰ ἰδῇ τὸν φυλακισμένον Κολοκοτρώνην. Τὸν εὗρε ἀνάμεσα ἀπὸ δέκα ἄλλους συντρόφους του καὶ φρουρούμενον ἀπὸ ἀρκετοὺς στρατιώτας, οἱ ὅποιοι ἐφέροντο πρὸς αὐτὸν μετὰ σεβασμοῦ. Ἴδου ἡ εἰκὼν τοῦ Κολοκοτρώνη κατὰ τὸν Πέγκιο :

« Ἀκτένιστα καὶ ἄσπρα τὰ μαλλιά του ἐπιπτον εἰς ἀμφοτέρους τοὺς ὤμους του καὶ ἀνακατεύοντο μπροστὰ μὲ τὴν ἄτακτον γενειάδα, τὴν ὁποίαν μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν του εἶχεν ἀφήσει νὰ αὐξήσῃ εἰς ἔνδειξιν πένθους καὶ ἐκδικήσεως. Ἡ μορφή του εἶναι ἄξεστος, ρωμαλέα. Τὰ μάτια του γεμάτα φωτιά, τὸ πολεμικὸν καὶ ἄγριον πρόσωπόν του ὠμοίαζε μὲ γέρικον ἀπότομον βράχον».

Τὸν ἠρώτησε τί νέα γνωρίζει. Ὅταν ὁ Πέγκιο τοῦ εἶπεν ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι ἠτοιμάζοντο νὰ κυριεύσουν τὸ Ναυαρίνον, ὁ Κολοκοτρώνης ἀπήντησεν ὅτι διὰ νὰ νικηθοῦν οἱ Αἰγύπτιοι δὲν ἐχρειάζοντο παρὰ ἄνδρες. Καὶ συνοδεύων τὴν λόγια μὲ σχετικὴν κίνησιν προσέειπεν:—Γιὰ νὰ βαροῦν τί τουφέκια!—Ἐξέρετε ποιὸς ἔδωσε τὴν νίκη στοὺς Αἰγυπτίους παρετήρησε κατόπιν. Ἡ ἐνότης τῆς διοικήσεώς των, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες χάθηκαν μὲ τὴν μανίαν ποὺ ἔχει καθένας νὰ κομμαντάρῃ χωρὶς νὰ ξέρῃ!

Ἐνῶ ἐσῆκωνε τὸ χεῖρ του διέκρινεν εἰς τὸν βραχίονά του μίαν οὐλὴν σπαθιάς. Τὸν ἠρώτησε ποῦ ἔλαβε τὸ τιμητικὸν αὐτὸ παράσημον καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ἀπήντησε: « Δὲν εἶνε τὸ μόνον παράσημον ποὺ ἔχω στὸ κορμί μου». Καὶ τοῦ ἔδειξε μίαν ἄλλην οὐλὴν ἀπὸ πυροβολισμὸν εἰς τὸν ἄλλον βραχίονα, μίαν τρίτην εἰς τὸ δεξιὸν στήθος καὶ τετάρτην εἰς τὴν πλευράν.

Ὅμιλῶν ἐπαιξε νευρικῶς μὲ τὸ κομβολοῖ του, ἐσηκῶνετο,

ἐκάθητο, ἀνήσυχος, ταραγμένος, σὰν νὰ ἐφοβεῖτο κάποιον ἐχθρόν.

«Ὁ Κολοκοτρώνης ἀναμφιβόλως δὲν εἶναι κοινὸς ἄνθρωπος. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀπελύθη καὶ ἔγινε πανηγυρικῶς δεκτὸς εἰς Ναύπλιον. Κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς συμφιλιώσεώς του μὲ τὴν κυβέρνησιν, ἀπήντησεν αὐτοσχεδίως εἰς τὸν λόγον τὸν ὁποῖον ἐξεφώνησε κάποιος ἐκ τῶν ἐπισήμων. Εἰς τὴν ἄξεστον ἀπάντησίν του εἶναι ἀξία σημειώσεως ἡ παραγραφὸς εἰς τὴν ὁποίαν εἶπε:

— Στὸ ταξεῖδι μου ἀπὸ τὴν Ὑδρα ἕως ἐδῶ πέταξα στὴ θάλασσα κάθε παράπονό μου. Κάμετε τὸ ἴδιο καὶ σεῖς καὶ θάψετε μέσα σ' ἐκεῖνο τὸ λάκκο τὰ μίση σας καὶ τὰς διαφοράς σας. Αὐτὸς θὰ εἶνε ὁ θησαυρὸς ποὺ θὰ κερδίσετε!

«Ὡμίλει τὴν στιγμὴν ἐκείνην εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Ναυπλίου, ὅπου οἱ κάτοικοι ἔσκαλτον ἀπὸ πολλῶν ἡμερῶν μὲ τὴν ἐλπίδα (συχνὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα) ὅτι θὰ εὔρισκον θησαυρόν τινα».

* *

Οἱ Ὑδραῖοι, κατὰ τὸν Πέγκιο, δὲν εἶνε καυχηματῖαι. Μάλιστα τοῦ ὠμολόγουν ὅτι δὲν μποροῦν νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸν ἐχθρόν παρὰ εἰς κλεφτοπόλεμον, διότι αἱ δυνάμεις των ἦσαν ἄνισοι. Ἀνέμενον δὲ ἀνυπομόνως τὰς φρεγάτας τὰς ὁποίας εἶχεν ἀγοράσῃ ἡ κυβέρνησις καὶ διὰ τῶν ὁποίων ἠλπίζον ὅτι θὰ ἐνισχύοντο σημαντικῶς. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἀπετελεῖτο ἀπὸ 94 βρῖκια, τῶν ὁποίων 50 ἦσαν Ὑδραϊκά, 30 Σπετσιώτικα καὶ 14 Ψαριανά. Τὰ πυρπολικά ἦσαν εἴκοσι, ἀνανεούμενα μόνις κατεστρέφοντο.

Τὴν νῆσον προστατεύουν ἀπὸ ἐχθρῖκας ἐπιδρομὰς 30 ὀρειχάλκινα κανόνια καὶ ὁ περίφημος στόλος τῆς, μαζὶ μὲ τὴν φρουρὰν τῆς νήσου, ἀποτελουμένην κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ Ρουμελιώτας. Πρὸς δυσμὰς τῆς νήσου εἶναι μία ὠραία τοποθεσία ὀνομαζομένη Βλιχός. Ἐκεῖ εἶνε δύο ξωκκλήσια, ὅπου καίουν πάντοτε κανδηλαί. Ὅταν ὁ ὑδραϊκὸς στόλος πρόκειται νὰ φύγῃ, αἱ μητέρες καὶ αἱ ἀδελφαὶ τῶν ναυτικῶν πηγαίνουν εἰς τὰ ξωκκλήσια αὐτὰ διὰ νὰ παρακαλέσουν

δι' αὐτοὺς τὸν Θεόν. Ὁ δὲ στόλος ἀναχωρῶν περὶ κάτω ἀπὸ τὰ ξωκκλήσια καὶ χαιρετᾷ τὰς συγκεντρωμένας καὶ προσευχομένας γυναῖκας.

Κατὰ τὴν διαμονὴν τοῦ εἰς Ὑδραν συνέβη ἐν χαρακτηριστικὸν ἐπεισόδιον. Τὴν 25 Μαΐου, τὸ μεσημέρι, ἐνῶ ὅλοι ἀνεπαύοντο, ἠκούσθη κανονιοβολισμός. Ὅλοι ἔτρεξαν νὰ ἴδουν τί συμβαίνει καὶ αἱ σκοπιαὶ εἰδοποίησαν ὅτι εἰς τὰς Σπέτσας παρουσιάσθη μία Αὐστριακὴ φρεγάτα, καὶ ἀπήτησε νὰ ἀπολυθῇ ἐν αὐστριακὸν πλοῖον, τὸ ὁποῖον οἱ Σπετσιῶται συνέλαβον ὡς φέρον λαθρεμπόριον πολέμου εἰς τοὺς Τούρκους. Ὁ Πέγκιο παρατηρεῖ ὅτι «κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην 130 αὐστριακὰ πλοῖα πηγαινοήρχοντο εἰς τὸ Αἰγαῖον ὑπηρετοῦντα τοὺς Τούρκους», τοὺς ὁποίους παντοιοτρόπως ὑπερήσπιζεν ὁ Μέττερνιχ. Ἡ φρεγάτα συνώδευσε τὴν αἴτησίν της μὲ μερικὸς κανονιοβολισμούς. Οἱ Ὑδραῖοι, ὑποπευθέντες μήπως ἡ φρεγάτα παρουσιασθῇ καὶ εἰς Ὑδραν διὰ νὰ ἀπαιτήσῃ τὴν ἀπόλυσιν δύο αὐστριακῶν πλοίων, συλληφθέντων ὡς λεία πολέμου, ἐκινήτοποιήθησαν πρὸς ἀντίστασιν. Ὅλοι ἐπιθυμοῦν νὰ δεχθῶν μὲ κανονιοβολισμούς τοὺς συμμάχους τῶν Τούρκων. Ἄλλ' ἡ αὐστριακὴ φρεγάτα ἀπέφυγε νὰ πλησιάσῃ εἰς Ὑδραν καὶ ἐπέρασεν ἀνοικτὰ, διὰ τὸν φόβον τῶν Ὑδραίων.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην προσήγγισεν εἰς Ὑδραν τὸ ἀγγλικὸν πολεμικὸν Cambridge. Ὅλοι οἱ Ὑδραῖοι ἤθελον νὰ τὸ ἐπισκεφθῶν. Μαζὶ μὲ αὐτοὺς ἐπῆγε καὶ ὁ Μιαούλης, διὰ νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν κυβερνήτην τοῦ ἀγγλικοῦ Ἀμιλτον. Ὁ Πέγκιο ἐπεσκέφθη καὶ αὐτὸς τὸ πλοῖον καὶ περιγράφει τὴν ἀδελφότητα ἡ ὁποία ἐπεκράτησε μεταξὺ ἀγγλῶν ναυτῶν καὶ Ὑδραίων.

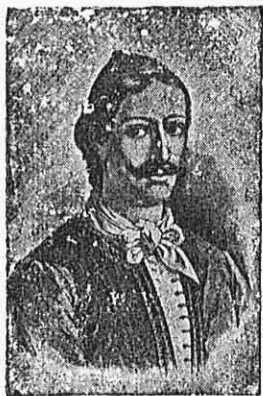
Εἰς τὴν Αἴγινα μὲ τὸν Κανάρην.

Εἰς τὴν Αἴγινα εὔρε, μεταξὺ τῶν ἄλλων προσφύγων, περὶ τοὺς χιλίους Ψαριανούς. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς ἦσαν μαυροντυμένοι, πενθοῦντες τοὺς συγγενεῖς των, πού εἶχον χάσῃ κατὰ τὴν καταστροφὴν τῆς νήσου των.

«Αἱ Ψαριανὰι γυναῖκες εἶνε ὠραῖαι, γενναῖαι καὶ ἱκαναὶ

διὰ πράξεις ἡρωϊκάς. Σχεδὸν ὅλοι γγνωρίζουν νὰ κολυμβοῦν. Ἡ θεία τοῦ καπετὰν Κανάρη, ρωμαλέα γραῖα 60 ἐτῶν, ἐσώθη κατὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν, κολυμβῶσα εἰς διάστημα τριῶν μιλίων! Εἰς τὴν Αἴγιναν διεσώθησαν οἱ εὐπορώτεροι Ψαριανοί, οἱ ὁποῖοι ἐξακολουθοῦν ζῶντες μὲ τὴν θαλασσινὴν τέχνην. Τὰ Ψαρὰ ἦσαν ξερόβραχος, ἐνῶ ἡ Αἴγινα εἶνε γόνιμος. Ἐν τούτοις οἱ Ψαριανοὶ ποθοῦν πάντοτε τὰ ἄγωνα Ψαρά των. Ἡ κυβέρνησις τοὺς προσέφερε

Κ. Κανάρης

τὸν Πειραιᾶ ἀντὶ τῆς νήσου των. Ἄλλ' οἱ Ψαριανοὶ ἀπαιτοῦν νὰ ἀλλάξουν τὸ διάσημον ὄνομα τοῦ Πειραιῶς καὶ νὰ τὸ ἀντικαταστήσουν μὲ τὸ «Νέα Ψαρά».

Μαθὼν ὅτι ἐκεῖ ἦτο ὁ Κωνσταντῖνος Κανάρης ἠθέλησε νὰ κάμῃ τὴν γνωριμίαν τοῦ ἥρωος.

«Τὸν εὔρον σιμὰ εἰς τὴν σύζυγόν του, παίζοντα μὲ τὸν υἱόν του Μιλτιάδην, ἡλικίας τριῶν ἐτῶν. Μὲ ἐδέχθη μὲ ἀφελῆ φιλοφροσύνην καὶ μοῦ προσέφερε διὰ τοῦ μεγαλειτέρου υἱοῦ του Νικολάου ἓνα τριαντάφυλλο μόλις κοπέν, ἔνδειξις ἐκτιμήσεως ἐν χρήσει εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ὁ Κα-

νάρης εἶνε ἓνας νέος 32 ἐτῶν, εἰλικρινής, εὐθυμος, καὶ ταυτοχρόνως ἐκτάκτως μετριόφρων. Δὲν κατώρθωσα ποτὲ νὰ τὸν πείσω νὰ μοῦ ἀφηγηθῇ κανὲν ἀπὸ τὰ κατορθώματά του. Ἀγαπᾶται ἀπὸ ὅλους τοὺς συμπατριώτας του, ἀλλὰ φθονεῖται ἀπὸ τοὺς Ὑδραῖους, διὰ τοῦτο δὲ τὸν ἀφῆκαν ἐφέτος χωρὶς νὰ τοῦ ἀναθέσουν τὴν κυβέρνησιν πυρπολικοῦ τινος. Τὸ τουφέκι του ἐκρέματο εἰς τὸν τοῖχον. Τὰ ὅπλα του καὶ ἡ γενναιότης του εἶνε ἡ μόνη περιουσία τοῦ ἀτρομήτου αὐτοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἔκαυσε τέσσαρα ἐχθρικά πολεμικά. Τὸ παρελθὸν ἔτος, ἀφοῦ ἐξεδικήθη τὴν πυρπόλησιν τῆς πατρίδος του μὲ τὴν πυρπόλησιν ἑνὸς ἐχθρικοῦ

πολεμικοῦ, παρουσιάσθη εἰς τὸ Ναύπλιον πτωχὸς καὶ στερούμενος τῶν πάντων. Ἐνῶ ὅλοι ἔσπευδον νὰ τοῦ προσφέρουν δῶρα, ἐκεῖνος εἶπε μπροστὰ εἰς τὸ Νομοθετικὸν Σῶμα:

— Θὰ προτιμοῦσα ἀντὶ γιὰ ὅλα αὐτὰ τὰ δῶρα, ἂν μοῦ ἔδιδαν ἓνα ἄλλο μπουρλότο γιὰ νὰ ὑπηρετήσω τὴν πατρίδα μου!

Ἐνῶ ὠμιλοῦσαμεν, ἡ σύζυγός του, μὲ μητρικὴν ἀγερωχίαν, ἐβύζαινε ἓνα μωρὸ τριῶν μηνῶν, ὀνομαζόμενον Λυκοῦργος. Ἡ μητέρα εἶνε Ψαριανή, μὲ σῶμα ὠραίων γραμμῶν, σοβαρά, μὲ πρόσωπον γεμάτο ταπεινότητα — σωστὴ Ἀθηναῖα».

Εἰς τὰς Ἀθήνας.

Ἀπὸ τὴν Αἴγιναν ὁ Πέγκιο ἐπέρασεν εἰς τὴν Σαλαμῖνι «εἰς τὴν ὁποίαν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐπαναστάσεως κατέφυγον πολυάριθμοι πρόσφυγες», οἱ ὅποιοι ζοῦν σωριασμένοι εἰς σπήτια ἢ καλύβας ἀπὸ κλαδιά. Εἶνε συγκινητικὸν θέαμα... Μέσα εἰς τὴν εἰκόνα αὐτὴν τῆς συγχύσεως καὶ ἀθλιότητος, ἐγνώρισα τὸν Ἐμμανουὴλ Τομπάζην, ἓνα τῶν ἐμπειροτέρων ναυτικῶν τῆς Ὑδρας. Οὗτος κατεσκεύασε τὴν ὠραιότεραν κορβέτταν ποῦ ἀπέκτησεν ἕως τῶρα ὁ ἑλληνικὸς στόλος καὶ τώρα κατεσκεύαζεν ἓνα πυρπολικὸν τῆς ἐφευρέσεώς του. Εἶνε σχήματος ἐλαφροτέρου τῶν ἄλλων, καὶ ἔχει τὸ προσὸν ὅτι ὁ πηδαλιούχος του εἶνε κάτω ἀπὸ τὴν γέφυραν. Μοῦ εἶπε ὅτι ἤλπιζε νὰ ἐπιτύχη ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν ν' ἀνατεθῇ ἡ διοίκησις τοῦ πυρπολικοῦ τούτου εἰς τὸν Κανάρην. Καὶ πράγματι κατωρθώθη τοῦτο. Κατὰ τὴν ἐπάνοδόν μου εἰς τὴν Ἑλλάδα συνήντησα τὸ πυρπολικὸν τοῦτο σιμὰ εἰς τὰ Κύθηρα μὲ τὸν στόλον τοῦ Μιαούλη. Ὁ Τομπάζης εἶχε τὴν καλωσύνην νὰ μοῦ δώσῃ ὡς σύντροφον τοῦ ταξειδίου μου εἰς Ἀθήνας ἓνα νέον ἱατρόν, μορφωμένον καὶ εὐγενῆ, τὸν Πετράκην».

Εἰς τὸν Πειραιᾶ εὔρε μερικὰς καλύβας μόνον. Ὁ δρόμος ἀπὸ Πειραιῶς εἰς Ἀθήνας ἦτο πλημμυρισμένος ἀπὸ γυναικόπαιδα προσφυγόντα εἰς τὴν πόλιν ἐκεῖνην. Ἦτο ἡ ἐποχὴ τοῦ θερισμοῦ τῆς κριθῆς, ἡ ὁποία εὐδοκιμεῖ εἰς τὴν Ἀττι-

κὴν καὶ ἀναμιγνύεται εἰς τὸ ψωμί τῶν χωρικῶν. Ἐσπευδον λοιπὸν νὰ τὴν μαζεύσουν καὶ ἀποθηκεύσουν προτοῦ οἱ Τούρκοι διαρπάσουν τοὺς ἀγρούς των. Μετὰ δίδωρον εὐχάριστον πορείαν ἐν μέσῳ ἐλαιῶν καὶ ἀμπέλων, εἰσῆλθον τέλος εἰς τὰς Ἀθήνας. Οἱ δρόμοι ἦσαν γεμάτοι ἀπὸ παλληκάρια, ἀλλὰ τὰ σπήτια ἀδειανὰ ἀπὸ οἰκογενείας καὶ ἐπιπλα. Κατὰ τὸ καλοκαῖρι δὲν μένουν παρὰ τρεῖς χιλιάδες ἄνδρες πρὸς προστασίαν τῆς πόλεως. (Διότι τὸ καλοκαῖρι ἐγίνοντο αἱ τουρκικαὶ ἐπιδρομαὶ συνήθως). Τὸ φρούριον τῆς Ἀκροπόλεως ἀπαιτεῖ πεντακοσίους ἄνδρας πρὸς φρούρησίν του. Ἐχει ἄφθονον ὕδωρ καὶ παντοειδεῖς προμηθείας. Ὁ στρατηγὸς Γκούρας τὸ ἔχει εἰς θέσιν νὰ ἀνθῆξῃ εἰς διαιτηὶ πολιορκίαν. Ἡ πόλις δὲν προστατεύεται παρὰ ἀπὸ ἐν τεῖχος, ὀπίσω ἀπὸ τὸ ὁποῖον εἶνε τοποθετημένοι πρὸς τοῦτο 2 - 3 ὀπλίται... Οἱ Ἀθηναῖοι ἐφήρμοσαν τὸ καλύτερον σύστημα ἀμύνης, τοὺς ἀφῆρσαν δηλαδὴ πᾶσαν ἐλπίδα λαφύρων. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ Τούρκοι, ἂν ἤθελον νὰ καταλάβουν τὰς Ἀθήνας, δὲν θὰ ἠγόραζον ἀντὶ αἵματος παρὰ μόνον σωροὺς λίθων. Ἐκτὸς ὀλίγων οἰκιῶν, ὅλη ἡ ἄλλη πόλις δὲν εἶνε παρὰ ἐρείπια καὶ καλύβαι. Ἄν οἱ Ἕλληνες εἶνε ἀποφασισμένοι νὰ ἀντιτάξουν ἐπίμονον ἀντίστασιν, δύνανται νὰ ἀμυνθοῦν ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν, καὶ ἐν τέλει νὰ ἀποσυρθοῦν ἀπὸ τὴν πόλιν καὶ νὰ σταθοῦν εἰς τὰς ὑπωρεῖας τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν της».

Κατὰ τὴν διαμονὴν του εἰς Ἀθήνας ἐγνώσθη ἡ ἄλλωσις τοῦ Ναυαρίνου ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ. Ἡ κυβέρνησις τότε ἀπεφάσισε νὰ στραφῇ εἰς τὴν Εὐρώπην. Καὶ ἐζήτησε πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀπὸ τὰς ἐπαρχίας τὴν συγκατάθεσίν των ὅπως ζητήσῃ τὴν μεσίτευσιν τῆς Εὐρώπης, ἀφήνουσα εἰς τὴν ἐκλογὴν τῆς Εὐρώπης τὸ πρόσωπον τοῦ ἡγεμόνος ὁποῖος θὰ ἐκυβέρνηα τὴν ἀνεξάρτητον πλέον Ἑλλάδα.

«Ἡ αἴτησις τῆς κυβερνήσεως ἔφθασεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ μὲ τὴν εἶδησιν τῆς πτώσεως τοῦ Ναυαρίνου. Μερικοὶ τὸ τοὺς προκρίτους μου ἀνεκοίνωσαν τὸ ἔγγραφον τῆς κυβερνήσεως καὶ ἐζήτησαν τὴν γνώμην μου. Ἐγὼ τοὺς

εἶπα εἰλικρινῶς ὅτι ἡ πενία τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ θαλασσία καὶ ἐμπορικὴ θέσις τῆς ἀπῆτουν μίαν οικονομικὴν καὶ δημοκρατικὴν κυβέρνησιν. Εἰς εὐρωπαϊὸς πρίγκηψ κοστίζει πολὺ περισσότερον ἀπὸ ἓνα Πασσᾶν μὲ τρεῖς οὐράς, τὰ εἰσοδήματα μιᾶς δεκαετίας τῆς Ἑλλάδος δὲν θὰ ἦρκουν διὰ νὰ γίνῃ ἡ ἐγκατάστασις καὶ ἡ ἐπίπλωσις διὰ μίαν εὐρωπαϊκὴν Αὐλὴν. Ἄλλ' ἐπειδὴ αἱ διαφωνίαι καὶ ἡ ἀπρονοησία εἶχον ἐπὶ τοσοῦτον μειώσῃ τὰς ἐλπίδας ἀποκτήσεως μιᾶς κυβερνήσεως τύπου ἀρμόζοντος εἰς τὴν φύσιν τῆς χώρας, ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ οἱ Ἕλληνες ἠδύναντο νὰ δοκιμάσουν ἂν ἡ φιλοδοξία καὶ τὸ συμφέρον εὐρωπαϊκῆς τινος Δυνάμεως θὰ ἐκινουῖντο ὑπὲρ αὐτῶν. Διὰ τὴν ἐλευθερίαν τὸ πᾶν ἐπιτρέπεται....»

Ὅμοιαι ἐρωτήσεις τοῦ ἀπηθύνθησαν καὶ εἰς ἄλλα μέρη ὅπου μετέβη καὶ ὅπου ἐπανέλαβε τὰ αὐτά. Εὗρεν ὅλους συμφώνους ὑπὲρ τῆς Δημοκρατίας, διὰ διαφόρους λόγους, ἐν τούτοις ὁ φόβος τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ ὑπερέχει μέσα των παντὸς ἄλλου αἰσθήματος.

Ὁ Πέγκιο ἀναφέρει μὲ μεγάλην του εὐχαρίστησιν ὅτι ἀπὸ ἐνὸς ἔτους ἡ «Φιλόμουσος Ἐταιρεία» φροντίζει διὰ τὴν προστασίαν τῶν ἀρχαιοτήτων τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ἰδίως τῆς Ἀκροπόλεως. Μαζὶ μὲ τὰς ἀρχὰς ἐκαθάρισαν τὰς ἀρχαιότηας τῆς Ἀκροπόλεως ὑπὸ τὰ ἐρείπια καὶ ἐκρήμνισαν μερικὰ παληόσπητα πού ἔθαπτον τὰ ἀριστουργήματα. Εἰς τὴν Πνύκα συνήθιζεν ὁ λαὸς νὰ συνέρχεται, κατὰ τὸ παρελθὸν μάλιστα ἔτος εἶχον εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο ἐκλεγῆ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Ἀθηνῶν. Ὅταν ἀπειλεῖται τουρκικὴ ἐπιδρομὴ, ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν συνήθιζεν νὰ συνέρχεται κάτω ἀπὸ τὸ Θησεῖον, ἀπὸ τὸ ὅποιον διακρίνεται ὁ κάμπος εἰς μεγάλην ἀπόστασιν. Τὴν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν ἔφθασεν ὁ Πέγκιο, ὁ λαὸς εἶχε συνέλθῃ διὰ νὰ ἀποφασίσῃ ἂν ἔπρεπε νὰ δεχθῆ εἰς τὴν πόλιν τὸν στρατηγὸν Στάθην μαζὶ μὲ ἓνα γυναικάδελφόν του, ὁ ὁποῖος τὴν προτερεῖαν εἶχε προστυχότατα προσβάλλῃ ἓνα κυβερνητικὸν ὑπάλληλον.

Εἰς τὰς Ἀθήνας ὑφίστατο πρὸ πολλοῦ Λύκειον, ὅπου ἐδιδάσκετο ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ, ἡ ἰταλικὴ καὶ ἡ ἱστορία.

ἔχει καὶ μικρὰν βιβλιοθήκην. Τὸ συχνάζουν 60 μαθηταί. Μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν εἶχον γίνῃ δύο ἀλληλοδιδασκτικά, ἓν ἀρρένων καὶ ἕτερον θηλέων. Κάθε ἓν ἔχει ἑκατὸν περίπου μαθητάς. Ἡ «Φιλόμουσος Ἑταιρεία», ἰδρυθεῖσα τὸ 1813, ἔχει τὴν ἐποπτείαν ἐπὶ τῶν σχολείων. Ὑπῆρχε καὶ τυπογραφεῖον, διευθυνόμενον ἀπὸ τὸν «πλήρη φώτων καὶ διάθερμον πατριώτην νέον Ψύλλαν, ἀλλ' αὐτό, μαζὶ μὲ τὰ σχολεῖα, μετεφέρθη εἰς τὴν Σαλαμίνα,» διότι αἱ Ἀθηναὶ εὐρίσκοντο ὑπὸ τὴν διαρκῆ ἀπειλὴν τῶν Τούρκων.

Ὁ Πέγκιο ὁμολογεῖ ὅτι θὰ ἔμενε περισσότερον ἐκεῖ διὰ νὰ θανατήσῃ τὰς ἀρχαιοτάτας, ἂν ὁ διαρκὴς κίνδυνος ἐμφανίσεως τῶν Τούρκων δὲν τὸν ἀπεμάκρυνεν.

«Ἐνα βράδυ διεδόθη ἡ φήμη ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἦσαν εἰς τὸν Μαραθῶνα. Ὅλα τὰ παλληκάρια ἔτρεξαν εἰς τὴν θέσιν των. Ἐγὼ ἔκαμα τὸν ἐσωτερικὸν γῦρον τοῦ τείχους, διὰ νὰ ἴδω πῶς ἐγίνετο ἡ φρουρήσις τῆς πόλεως. Ὅλη ἡ φρουρά, ἀποτελουμένη κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ Ἀθηναίους καὶ χωρικοὺς τῆς Ἀττικῆς, στρατοπεδεύει κατὰ μῆκος τῶν τειχῶν ὅλην τὴν νύκτα. Οἱ ἡμίσεις ἐκ τῶν φρουρῶν, μοιρασμένοι κατὰ μικρὰ διαστήματα εἰς τοὺς πύργους τοὺς παρὰ τὰ τεῖχη καὶ τὰς ξυλίνας γεφύρας κατὰ μῆκος αὐτῶν, ἀγρυπνοῦν, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἡμίσεις αὐτῶν κοιμῶνται τυλιγμένοι εἰς τὰς καπότας των. Ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολιν ἀντηχεῖ τὸ «ἀγρυπνεῖτε!», τὸ ὁποῖον σιγὰ - σιγὰ μεταδίδεται καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῶν τειχῶν.

«Ἦτο νύκτα σκοτεινὴ καὶ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἔλαμπε ἓνα ρανάρι εἰς τὴν κορυφὴν παλαιοῦ Βενετικοῦ πύργου. Εἰς τὸν πύργον ἐκεῖνον ἦτο κλεισμένος ὁ στρατηγὸς Ὀδυσσεύς, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ ἐπολέμησεν ὑπὲρ τῆς πατρίδος, πρό τινων μηνῶν ἐπανεστάτησε κατὰ τῆς πατρίδος του. Καταδιωχθεὶς ἀπὸ τὸν στρατηγὸν Γκούραν, καὶ φοβούμενος τὴν ἐκδίκησιν τῶν Τούρκων, παρεδόθη εἰς τὸν Γκούραν, ὁ ὁποῖος τὸν κράτησεν αἰχμάλωτον τοῦ κράτους εἰς τὸν πύργον αὐτόν. Ἦκουσα νὰ γίνεται πολὺς λόγος διὰ τὴν ὠραιότητα, τὸ νεῦμα καὶ τὴν πονηρίαν τοῦ Κλέφτη αὐτοῦ, καὶ μοῦ ἐγενήθη ἡ ἐπιθυμία νὰ τὸν ἐπισκεφθῶ. Ἐζήτησα τὴν πρὸς τοῦτο

ἄδειαν. Ἄλλὰ δὲν μοῦ ἐδόθη. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἦτο υἱὸς Κλέφτη, ὁ ὁποῖος ζητήσας καταφύγιον εἰς τὴν Αὐστρίαν παρεδόθη ἀπὸ τὴν αὐστριακὴν κυβέρνησιν εἰς τὴν Πύλην. Ἐρωτηθεὶς ἀπὸ τοὺς Τούρκους τί θὰ ἔκαμνεν ἂν ἠλευθεροῦτο ἀπεκρίθη: «θὰ ἐσκοτώνα τοὺς διπλοῦς Τούρκους ἀπὸ ἐκείνους πὺ ἔχω σκοτώση ἕως τώρα!»

*
*
*

Διαπεραιωθεὶς ὁ Πέγκιο εἰς Αἴγιναν, μετέβη κατόπιν εἰς τὴν Πιάδαν, τὴν ἀρχαίαν Ἐπίδουρον, ὅπου συνῆλθεν ἡ πρώτη Ἐθνοσυνέλευσις. Περιγράφει ὡς ἑξῆς τὸ σπῆτι ὅπου αὐτὴ συνῆλθε:

«Μία μεγάλη ἄξεστος αἴθουσα, ἐν μεμονωμένον παραλληλόγραμμον εἰς τὸ μέσον τοῦ χωρίου, πλησίον ἑνὸς παλαιοῦ Βενετικοῦ πύργου, τώρα κατοικεῖται ἀπὸ μίαν πτωχὴν γυναικάν. Ἡ κυβέρνησις σκέπτεται, ἂν τὰ πράγματα ἔλθου εὐνοϊκά, νὰ ἐγείρῃ εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην ναὸν εἰς μνήμην τῆς Ἀναστάσεως τῆς Ἑλλάδος».

Εἰς τὴν παραλίαν συνήνητησεν ἕνα νεαρὸν Ἕλληνα κορσάρον, εἰς τὸν ὁποῖον προσέφερε κρασί, ἀλλ' ὁ νέος τὸ ἀπέκρουσεν εἰπὼν ὅτι οἱ Ψαριανοὶ μέχρις ἡλικίας εἴκοσι ἐτῶν δὲν πίνουν ποτὲ κρασί οὔτε κανὲν ποτόν. Καὶ τοῦ ὠμίλει μὲ νοσταλγικὸν πόνον διὰ τὴν πατρίδα του καὶ διὰ τὰ ἄγνά ἦθη της:

«Εἶδες, τοῦ ἔλεγεν, ἐκεῖνον τὸν θαλασσόλυκον πὺ ἦτο πάντοτε μαζί μας εἰς τὴν Αἴγιναν; Εἶνε ὁ καπετὰν Ἀποστόλης, πὺ ἐκυβέρνα ἄλλοτε τὸ στόλο μας καὶ τὸν ἔχομε γιὰ πατριάρχη μας. Λοιπὸν ὁ γέρο-θαλασσινὸς αὐτὸς εἰς μίαν ναυμαχίαν κατὰ τῶν Τούρκων ἀντελήφθη ὅτι τὸ παιδί του, νέος 14 χρόνων, εἶχε χωθῆ κάτω ἀπὸ τὴ γέφυρα. Κατέβαινει, τὸ ἀρπάζει ἀπὸ τὸ στήθος, τὸ φέρνει ἐπάνω εἰς τὴ γέφυρα καὶ τοῦ λέει: «Αὐτὴ εἶνε ἡ θέση γιὰ τὸ παιδί τοῦ Ἀποστόλη!»

Ὁ νέος αὐτός, πὺ μὲ τόσον ἐνθουσιασμὸν ὠμίλει, ἀργότερα ἔγινε κυβερνήτης πυρπολικοῦ, καθὼς βεβαιώνει ὁ Πέγκιο.

Εἰς τὸ Ναύπλιον συνήντησε τὸν Ἰταλὸν Κολλένιο (Collegno), ὁ ὁποῖος εἶχε λάβῃ μέρος εἰς τὴν μάχην τοῦ Ναυαρίνου καὶ τοῦ ἀφηγήθη τὸν φόνον τοῦ φιλέλληνος Σανταρόζα. Ἐπληροφορήθη ἐπίσης εἰς Ναύπλιον ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης εἶχεν ἀναλάβῃ τὴν ἀρχιστρατηγίαν καὶ ὅτι εἶχεν ἀναχωρήσῃ διὰ τὴν Τρίπολιν. Κατὰ τὸ ταξίδι του, ὀπόθεν διήρχετο ὁ Κολοκοτρώνης, ἔκλειεν ὅλα τὰ καφενεῖα καὶ ταβέρνας καὶ ἐκάλει πάντας εἰς τὰ ὄπλα. Μέχρι τῆς 10

Παπαφλέσσας

Ἰουνίου εἶχε στρατολογήσῃ περὶ τὰς ὀκτὼ χιλιάδας. Ὁ Πέγκιο δίδει ἐπίσης μίαν περίεργον εἰκόνα τοῦ Παπαφλέσσα:

«Ὁ παράδοξος αὐτὸς ἄνθρωπος ἦτο εἰς ἀπὸ τοὺς ἐνθουσιωδεστέρους ἀποστόλους τῆς Ἐπαναστάσεως. Δὲν κατώρθωσεν ὅμως νὰ διατηρηθῇ ἀγνὸς ἀπὸ τὴν διαφθορὰν καὶ εὐωχεῖτο ἐν μέσῳ τῆς δυστυχίας τῆς πατρίδος του. Δὲν κατώρθωσεν οὔτε νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὸ ἱερατικὸν σχῆμα, τὸ ὁποῖον περιεβάλλετο. Ἐξημέσα εἰς πολυάριθμον χαρέμι. Κινηθεὶς ἀπὸ τὸν κίνδυνον τῆς πα-

τρίδος, ἀνεχώρησε διὰ τὸ Ναύπλιον, μὲ τὴν σκέψιν νὰ στρατολογήσῃ ἄνδρας καὶ πολεμήσῃ ἐπὶ κεφαλῆς τούτων. Τὸν συνήντησα μεταξὺ Ἄργους καὶ Τριπόλεως, ἐνῶ ἑταξείδευε, προπορευομένου τοῦ χαρεμίου του, δύο τσιμπουκοφόρων καὶ μὲ τὴν πομπὴν Πασσᾶ. Ἦτο ὠραῖος καὶ εἶχεν εἰς τὸ πρόσωπον ὕψος μεγαλείου καὶ ἐμπνεύσεως, στοιχεῖα ἐπιβαλλόμενα πάντοτε εἰς τὸν λαόν. Δὲν κατώρθωσεν ὅμως νὰ μαζεύσῃ παρὰ ὀκτακοσίους μόνον ἄνδρας. Μὲ αὐτοὺς ἀπεφάσισε νὰ ὑπερασπίσῃ μίαν θέσιν, τὴν ὁποίαν οἱ Αἰγύπτιοι προσέβαλον ὀρημητικῶς. Ἄλλ' οἱ στρατιῶται του διεσπάρησαν. Μόνον 150 ἔμειναν μαζί του. Ἐκεῖνος ἐξηκο-

λούθησε πολεμῶν μέχρις ὅτου ἐφονεύθη, ἐκτίσας τὰ ἐλαττώματά του μὲ ἡρωϊκὸν θάνατον.»

Τὰ συμπεράσματα του.

Τὴν 11 Ἰουνίου ὁ Πέγκιο ἀνεχώρησεν ἐκ Ναυπλίου διὰ τὴν Σμύρνην. Ἐν τέλει τοῦ βιβλίου του δίδει μίαν ἐνδιαφέρουσαν συνοπτικὴν εἰκόνα τῆς καταστάσεως:

«Κυβέρνησις. — Ἡ διοίκησις δὲν εἶνε ταχεῖα οὔτε ἀρκετὰ ἰσχυρά. Ἡ βραδύτης ὀφείλεται εἰς τὴν ἔλλειψιν κατανομῆς τῆς ἐργασίας, ἢ δὲ ἀδυναμία τῆς εἰς τὴν πληθώραν τῶν μελῶν τῆς κυβερνήσεως. Οἱ ὑπουργοὶ δὲν εἶνε παρὰ ἀπλοῖ τμηματάρχαι. Δὲν ἔχουν πρωτοβουλίαν διεξαγωγῆς τῶν ὑποθέσεων, οὔτε κἂν τῶν συνήθων. Τὸ Ἐκτελεστικὸν Σῶμα περιλαμβάνει, ἀπορροφᾷ, διεκδικεῖ τὰ πάντα. Ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τοὺς Τούρκους πασάδες τὴν δυσπιστίαν πρὸς τοὺς κατωτέρους καὶ τὴν μανίαν νὰ κάμνη τὸ πᾶν. Ἡ οἰκία τοῦ Ἐκτελεστικοῦ εἶνε μία παλιόροια καὶ ἀμπατισ αἰτούντων, ἀπαιτούντων καὶ ἐνοχλούντων παντὸς εἶδους. Συνεδριάζει ὅλην τὴν ἡμέραν καὶ δὲν ἀποφασίζε καμμίαν ὑπόθεσιν. Ἡ πλειονότης δὲ τῶν μελῶν τῶν ἀπετελούντων τὸ σῶμα τοῦτο γεννᾷ συνήθως διαφωνίας, ἐπιβλαβεῖς πάντοτε εἰς τὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ τὴν δύναμιν μιᾶς κυβερνήσεως, ταυτοχρόνως δὲ χαλαρώνει τὴν κίνησιν τῶν ὑποθέσεων. Τὸ ἐκτελεστικὸν σῶμα ἀλλάζει κατ' ἔτος. Ἡ τόσον σύντομος αὕτη διάρκεια δὲν δίδει καιρὸν εἰς τὴν κυβερνήσιν νὰ γνωρίσῃ τὰς ὑποθέσεις, νὰ τὰς ἀναλάβῃ καὶ τὰς ἐκτελέσῃ. Εἶνε λοιπὸν ἀπαραίτητον ὅπως ἡ Ἐθνοσυνέλευσις ἀλλάξῃ τὴν ὀργάνωσιν τῆς διοικήσεως. Εἶνε ἀνάγκη ὅπως εἰς μόνος ἀρχηγός, βοηθούμενος ἀπὸ τοὺς ὑπουργούς, δίδῃ τὴν κίνησιν εἰς τὰς ὑποθέσεις. Εἶνε προσέτι ἀνάγκη ὅπως παραμένῃ ὁ ἀρχηγός οὗτος τοῦλάχιστον τρία ἔτη εἰς τὴν ἀρχήν. Ἡ πολὺ συχνὴ ἀλλαγὴ τῶν μελῶν τῆς κυβερνήσεως εἰς ἓν ἔθνος φιλόδοξον καὶ ἀνήσυχον, ὡς τὸ ἑλληνικόν, εἶνε ἐπιβλαβεστέρα παρὰ εἰς τὰ ἄλλα ἔθνη.»

Ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέρουσα εἶνε ἡ εἰκὼν τὴν ὁποίαν δίδει τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς καταστάσεώς του :

« Ἄμα τῇ ἐνάρξει τῆς ἐπαναστάσεως εἰς ἐνθουσιασμός ἄτακτος συνετάραξεν, ἐσκοτίσεν, ἐξεμηδένισεν ἓνα ἔχθρὸν, ὁ ὁποῖος προσβληθεὶς πανταχόθεν διὰ παντοίων ὄπλων καὶ προσώπων, δὲν εὗρισκεν οὐδαμοῦ ἀνάπαυσιν οὔτε σωτηρίαν. Τὰ ἄτακτα στρατεύματα εἶνε σύμφωνα μὲ τὸν ἐνθουσιασμόν ποῦ ἀναπτύσσεται καὶ ἀνάπτει εἰς πάντα λαὸν ποθοῦντα τὴν ἐλευθερίαν του. Κάθε ἄτομον κατὰ τὴν πρῶτην περίοδον τῆς ἐπαναστάσεως ἔχει ὑπερῆκευκτον θάρρος καὶ τόλμην, διακαίεται ἀπὸ ἐπιθυμίαν ἐκδικήσεως ποῦ δὲν ὑποτάσσεται εἰς οὐδένα δεσμόν ἢ νόμον πειθαρχίας. Ἐπομένως κάθε ἄτομον εὗρισκει πεδίον εὐρύτερον καὶ καταλληλότερον διὰ τὰ πάθη του εἰς τὸν ἐθελοντικὸν πόλεμον καὶ εἰς τὴν ἀταξίαν καὶ τὸν θόρυβον τοῦ κλεφτοπόλεμου. Ἄλλ' ὁ ἐνθουσιασμός εἶνε φύσει φευγαλέος. Ἐπειτα ἀπὸ περιόδον τινα ξεθυμάσματος, γίνεται χλιαρότερος. Ἡ ἐκδικησις κορέννυται καὶ ὁ ἔρως πρὸς τὴν δόξαν φθίνει ἐπὶ τέλους, ὅπως κάθε ἔρως.

« Ἄς εἴμεθα εἰλικρινεῖς. Ὁ ἐνθουσιασμός ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη εἶχε βάλῃ τὰ ὄπλα εἰς τὰς χεῖρας τοῦ κλήρου καὶ ἀκόμη καὶ εἰς τὰς γυναῖκας, ἔπαυσε. Δὲν ὑπάρχουν πλέον ἐκδικήσεις πρὸς ἱκανοποίησιν, δὲν ὑπάρχουν πλέον λάφυρα ἀπὸ τὸν ἔχθρὸν. Μέγα μέρος τῶν Ἑλλήνων, μόλις εἶδε τὸ ἔδαφός του ἀπηλλαγμένον ἔχθρῶν, ἐπανῆλθεν εἰς τὸ κοπάδι του καὶ τὰς ἐργασίας τῶν ἀγρῶν του.

« Οἱ καπετανεοὶ ποῦ ἔμειναν μὲ τὰ ὄπλα εἰς τὰς χεῖρας πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πατρίδος, ἀντελήφθησαν τὴν ἀνάγκην τὴν ὁποίαν εἶχεν ἡ πατρίς τῶν βραχιόνων των καὶ ἀπὸ ἀφιλοκερδεῖς ὑπερασπιστὰς μετεβλήθησαν εἰς κοντοτιέρους ἀτάκτων σωμάτων τοῦ Μεσαίωνος ἐν Ἰταλίᾳ. Ὅτε μὲν πιστοί, ὁτε δὲ ἄπιστοι εἰς τὴν κυβέρνησιν, ριπτόμενοι ὁτε μὲν ἀπὸ τὴν μίαν ὁτε δὲ ἀπὸ τὴν ἄλλην μερίδα, ἀγοραζόμενοι καὶ παραπλανώμενοι ἀπὸ τὰ κόμματα τὰ διαρκῶς εἰς ἀγῶνα μεταξὺ των, οὔτοι κατήγησαν περισσότερον ἐπίφοβοι εἰς

τοὺς συμπολίτας των παρὰ εἰς τοὺς ἐχθροὺς των. Ἡ κυβέρνησις, ἀνίκανος πολλάκις ν' ἀνταμείψῃ μερικοὺς ἀνταξίους πολεμιστάς, διέσπειρε ματαίους τίτλους συνταγματαρχῶν καὶ στρατηγῶν. Ἡ ἀνάγκη ἄλλως τε ὅπως ἐξοντωθῆ ἢ ἐπιρροὴ μερικῶν καπετανέων φιλοδόξων καὶ ἀναιδῶν, ὑπηγόρευσε εἰς τὴν κυβέρνησιν τὸ μέτρον ὅπως καταστήσῃ γενικοὺς καὶ λίαν κοινοὺς τοὺς βαθμοὺς αὐτοὺς.

«Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ὑπάρχουν εἰς τὴν Ἑλλάδα πλέον τῶν τριακοσίων στρατηγῶν, ἐνῶ ὁ στρατὸς δὲν ὑπερβαίνει τὰς δέκα πέντε χιλιάδας ἀνδρῶν. Οἱ καπετανεοὶ αὐτοὶ δὲν ἔχουν τακτικὸν μισθόν, ἀλλὰ πληρώνονται γενναίως ἀφ' ἑαυτῶν διὰ τῆς καταγραφῆς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν πολλῶν ἑκατοντάδων στρατιωτῶν πλέον τοῦ πραγματικοῦ ἀριθμοῦ. Ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν κατὰ τὸν μῆνα Ἀπρίλιον μοῦ εἶπεν ὅτι ἡ κυβέρνησις ἐπλήρωσε μισθοδοσίαν διὰ 15 χιλιάδας ἀνδρας, ἐνῶ ἦτο βέβαιον ὅτι δὲν ἦσαν εἰς τὸ στρατόπεδον πλέον τῶν δέκα χιλιάδων. Ἡ κυβέρνησις δὲν ἔχει δύναμιν, οὔτε νόμους, ὅπως ἐπανορθώσῃ τὴν ἀταξίαν αὐτὴν. Δὲν ἔχει οὔτε ἐπιθεωρητὰς τοῦ στρατοῦ, οὔτε πληρεξουσίου τοῦ πολέμου, ἐπομένως δὲν ἔχει νόμιμον μέσον οὔτε νὰ καταγγείλῃ ἐπὶ ἀπάτη τοὺς καπετανεοὺς. Ἡ κυβέρνησις κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον (τοῦθ' ὅπερ εἶνε ἀπαισιώτερον) δὲν δύναται ποτὲ νὰ γνωρίζῃ ἀκριβᾶ τὸν ἀριθμὸν τῶν στρατευμάτων τὰ ὁποῖα δύναται νὰ ἀντιτάξῃ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ.

«Ὁ στρατηγὸς Ἀναγνωσταρᾶς (εἰς τῶν τριῶν ὑπουργῶν τῶν στρατιωτικῶν) ὁ ὁποῖος ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ἐν σῶμα δύο χιλιάδων ἀνδρῶν, δὲν παρουσιάσθη κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀλώσεως τῆς Σφακτηρίας παρὰ μὲ 1100 μόνον ἀνδρας. Εἶνε λοιπὸν καιρὸς νὰ τεθῆ τέρμα εἰς τοιαύτην διασπάθισιν. Ὁ ἐχθρὸς δὲν εἶνε ἴσως τόσον δυνατὸς κατ' ἀριθμὸν, ὅπως κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς Ἐπαναστάσεως, ἀλλ' εἶνε τρομερώτερος κατὰ τὰ σχέδια, τὴν ἐπιμονὴν καὶ τὴν πειθαρχίαν τῶν στρατευμάτων του... Εἶνε λοιπὸν ἀνάγκη ὅπως ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀντιτάξῃ ὅμοια πρὸς αὐτὰ ὄπλα καὶ ἀναπληρώσῃ τὸν μαρασμὸν τοῦ ἐνθουσιασμοῦ μὲ τὴν πει-

θαρχίαν καὶ τὴν τακτικὴν. Τὰ ἔθνικὰ τακτικὰ στρατεύματα ἄλλως τε δὲν θὰ κοστίσουν περισσότερον ἂπὸ ὅτι τὰ σημερινὰ ἄτακτα σώματα καὶ ὁ τόπος δὲν θὰ φοβῆται πλέον τὰς ἀρπαγὰς ἀχαλινώτων ἀτάκτων στρατιωτῶν, πολλάκις βλαβερωτέρας τοῦ ἐχθροῦ. Τὰ ξένα τακτικὰ στρατεύματα θὰ κοστίζουν, εἶνε ἀληθές, πολὺν περισσότερον ἰσαριθμῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων. Ἀλλὰ ταῦτα εἶνε ἀπαραίτητα ὅπως δώσουν, ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερον, τὴν δύναμιν εἰς τὴν κυβέρνησιν νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὰ καπρίτσια καὶ τὴν ἀναιδεϊαν τῶν καπετανέων, ἐνῶ ταυτοχρόνως μὲ τὸ παράδειγμα καὶ τὸ πρότυπον τούτων θὰ σχηματισθοῦν σιγὰ σιγὰ τὰ ἔθνικὰ στρατεύματα».

Διὰ τὸν ἑλληνικὸν στόλον ὁ Πέγκιο γράφει τὰ ἀκόλουθα:
 «Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἔκαμε θαύματα, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῆς σμικρότητος τῶν πλοίων του. Πολλὰ πράξεις του εἶνε ἀντάξιαί τῆς ἀρχαιότητος. Ἀλλ' αἱ ἡρωϊκαὶ πράξεις τινῶν ἐκ τῶν ναυτικῶν του δὲν πρέπει νὰ μᾶς θαμβῶνουν μέχρι τοῦ σημείου νὰ πιστεύωμεν ὅτι ὁ στόλος εἶνε κυρίαρχος τῶν θαλασσῶν. Οὗτος ἐτρομοκράτησε μᾶλλον παρά ἐνίκησε τὸν ἐχθρόν. Τολμῶ νὰ εἶπω ὅτι δὲν εἶνε, οὔτε ποτὲ θὰ γίνῃ, κυρίαρχος τῆς θαλάσσης. Μήπως κατώρθωσε νὰ ἀποκλείσῃ τὰς Πάτρας; Μήπως ἠδυνήθη νὰ προστατεύσῃ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Κρήτης; Μήπως ἠμπόδισε τὴν καταστροφὴν τῆς Χίου, τὴν πυρπόλησιν τῶν Ψαρῶν; Μήπως κατώρθωσεν ἐφέτος νὰ προλάβῃ τρεῖς αἰγυπτιακὰς ἀποβάσεις εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἢ τὴν ἄλωσιν τῆς Σφακτηρίας;

«Ὁ στόλος ἔχει μερικὰ ἐλαττώματα ὅμοια μὲ τὰ τοῦ στρατοῦ. Πολλὰ βρῖκια δὲν ἔχουν τὸν ἀριθμὸν τῶν πληρωμάτων, τὰ ὁποῖα οἱ πλοίαρχοι γράφουν εἰς τοὺς πίνακας τῶν μισθοδοσιῶν. Τὰ σκάφη δὲν ἀνήκουν εἰς τὴν κυβέρνησιν, ἐπομένως οἱ πλεῖστοι τῶν ἰδιοκτητῶν τῶν ἀποφεύγουν ναυμαχίας, διὰ νὰ μὴ τὰ ἐκθέσουν εἰς τὸν κίνδυνον ἀπωλείας.

«Εἶνε λοιπὸν καταφανὲς ὅτι ἡ κυβέρνησις ἔχει ἀνάγκην στόλου καθαρῶς ἰδικοῦ της καὶ ἀνεξαρτήτου, ἀποτελουμένου

ἀπὸ ἕξ φρεγάτας τοῦλάχιστον. Τότε ὁ στόλος, ἀντὶ νὰ περιορίζηται εἰς κλεφτοπόλεμον, θὰ δυνηθῆ νὰ ἐπιχειρήσῃ ναυμαχίας καὶ νὰ ἐπωφεληθῆ τῆς ὑπεροχῆς τῶν γενναίων καὶ ἐπιδεξίων ναυτικῶν της».

⋆
⋆ ⋆

Ἴσως αἱ κρίσεις καὶ τὰ πορίσματα τοῦ φιλέλληρος Πέγκιο νὰ εἶνε κάπως ὑπερβολικὰ καὶ ἡ εἰκὼν τῆς γενικῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος ζωγραφισμένη μὲ πολὺ δυνατοῦς τόνους. Ἄλλ' ὁπωσδήποτε τὸ βιβλίον τοῦτο, τοῦ ὁποίου περίληψιν ἐδώσαμεν ἀνωτέρω, περιέχει πολύτιμα στοιχεῖα διὰ τὸν μελετητὴν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τὸν θέλοντα ἀπὸ συγχρόνους ἀμερολήπτους πηγὰς νὰ σχηματίσῃ ἀληθῆ ἰδέαν τῶν συμβάντων κατὰ τὸν ἀγῶνα τῆς παλιγγενεσίας. Βεβαίως εἰς ξένος πολιτισμένος καὶ συνηθισμένος εἰς ἀγγλικὴν τάξιν καὶ ὀργάνωσιν, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ μὴ καταπλαγῆ ἀπὸ μερικὰ πράγματα τὰ ὁποῖα προσέπεσαν εἰς τὴν ἀντίληψίν του κατὰ τὴν ἐν Ἑλλάδι διαμονήν του. Ἄλλ' ἡ ἐν γένει διαγωγή του εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τὸ ὁποῖον ἔδειξεν εἰς τὸν ἀγῶνα μας, δίδουν τὸ δικαίωμα εἰς τὸν Πέγκιο νὰ κατακρίνῃ τὰ ἐλαττώματα τῶν πολεμιστῶν τοῦ Εἰκοσιένα. Ἄλλως τε τὸ γεγονὸς ὅτι ἀφιερώνει ἐν κεφάλαιον ἐν τέλει ὅπως προτρέψῃ τὴν Εὐρώπην νὰ δώσῃ μέγα δάνειον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἄνευ τοῦ ὁποίου δὲν δύναται νὰ λήξῃ νικηφόρος ὁ ὑπὲρ ἐλευθερώσεως ἀγὼν της, ἀποτελεῖ τὴν εὐγλωττοτέραν ἀπόδειξιν περὶ τοῦ φιλελληνισμοῦ του.

ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΙΡΟΦΥΛΑΣ

